
Právník

160

Teoretický časopis
pro otázky státu a práva

4
2021

BĚLOHLÁVEK A. J. Částečná neplatnost právního jednání
v českém právním řádu

TULÁČEK J. Problém žánrů odborné právnícké literatury

DRACHOVSKÁ K. Umělá inteligence jako nositelka základních práv?

GAZDA V. Judikatorní odklony a legitimní očekávání účastníků řízení

Teoretický časopis pro otázky státu a práva

Časopis Právník je recenzovaný časopis evidovaný v České národní bibliografii (vedena Národní knihovnou ČR), v Index to Foreign Legal Periodicals (veden American Association of Law Libraries) a v databázi ERIH PLUS a EBSCO.

REDAKČNÍ RADA:

prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš

(předseda) •

doc. JUDr. Vladimír Balaš, CSc. • JUDr. Jan

Bárta, CSc. • JUDr. Josef Baxa • doc. JUDr.

Radim Boháč, Ph.D. • doc. JUDr. František

Cvrček, CSc. • prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

• doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D. • doc.

JUDr. Bohumil Havel, Ph.D. • doc. JUDr. Milan

Hulmák, Ph.D. • prof. JUDr. Petr Hůrka, Ph.D.

• prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D. • prof.

JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc. • doc. JUDr.

Filip Křepelka, Ph.D. • prof. JUDr. Jan Kysela,

Ph.D., DSc. • prof. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

• prof. JUDr. Jiří Malenovský, CSc. • JUDr. Ján

Matejka, Ph.D. • doc. JUDr. Filip Melzer, Ph.D.,

LL.M. • prof. JUDr. Olga Ovečková, DrSc.

(Bratislava) • prof. JUDr. Mária Patakyová, Ph.D.

(Bratislava) • prof. JUDr. Monika Pauknerová,

DrSc. • doc. JUDr. Olga Pouperová, Ph.D. •

prof. JUDr. Jiří Příbáň, DrSc. (Cardiff) • doc.

JUDr. Tomáš Richter, Ph.D., LL.M. • JUDr. Josef

Skála, CSc. • prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.

• doc. JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D. • prof. JUDr.

Jozef Suchoža, DrSc. (Košice) • doc. JUDr. Filip

Ščerba, Ph.D. • doc. JUDr. Jiří Šouša, Ph.D. •

prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc. • prof. JUDr.

PhDr. Michal Tomášek, DrSc. • prof. JUDr.

Helena Válková, CSc. • prof. JUDr. Ladislav

Vojáček, CSc. • doc. JUDr. PhDr. Jan Wintř,

Ph.D. • doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.

Předseda redakční rady zároveň vykonává

činnost šéfredaktora.

REDAKCE:

PhDr. Zdena Žáčková, Ph.D.

(vedoucí redaktorka) •

JUDr. Lenka Vostrá, Ph.D.

Obsah

Stati

Alexander J. Bělohlávek: Částečná neplatnost právního jednání v českém právním řádu

— s. 233–260

Jan Tuláček: Problém zánru odborné právnícké literatury

— s. 261–272

Diskuse

Karolína Drachovská: Umělá inteligence jako nositelka základních práv?

— s. 273–284

Viktor Gazda: Judikatorní odklony a legitimní očekávání účastníků řízení

— s. 285–299

Recenze

Katarzyna Żák Krzyżanková: Stelmach Jerzy. Sztuka manipulacji. 2018

— s. 300–303

Veronika Bílková: Sands Philippe: East West Street. On the Origins of "Genocide" and "Crimes against Humanity". 2016

— s. 303–307

Abstrakty

— s. 308–309

STATI

Částečná neplatnost právního jednání v českém právním řádu

Alexander J. Bělohlávek*

Abstrakt: Částečnou neplatnost právního jednání v tuzemském právu upravuje § 576 o. z., který stanoví konkrétní podmínky, za kterých je tohoto postupu možno využít, respektive za jakých podmínek je zapotřebí preferovat na základě neplatnosti určité jednotliviny neplatnost celého právního jednání. Zneplatnění celého právního jednání má ovšem mnohdy velké dopady na právní jistotu a rozumná očekávání stran, a tudíž by s tímto konstruktem mělo být zacházeno maximálně opatrně a využíván by měl být ve skutečně krajních případech, kdy použití pouze částečné neplatnosti není z nejrůznějších důvodů namístě. Tento text má tak za cíl jednak objasnit základní principy institutu částečné neplatnosti a tyto porovnat s minulou právní úpravou, stejně tak jako s vybranými zahraničními právními řády, a zároveň na základě těchto teoretických východisek poukázat na problematiku uplatnění tohoto postupu na příkladech z praxe. Problémy s tímto fenoménem jsou spojeny zejména s rozhodovací praxí Nejvyššího soudu České republiky, který v dané oblasti není judikatorně souladný. Autor má tímto článkem zejména ambice vysvětlit, proč se český právní řád, stejně jako jiné právní řády a mezinárodní prostředí, čím dál více kloní k upřednostňování částečné neplatnosti.

Klíčová slova: autonomie, částečná neplatnost, in favorem negotii, občanské právo, očekávání stran, oddělitelnost, podstatné náležitosti, právní jednání, právní principy, salvátorská klauzule, slabší smluvní strana, smluvní volnost, spotřebitel, ústavní pořádek, ústavní právo

Úvod

Zatímco v mnoha jiných státech jde o otázku jak doktrinárně, tak z praktického hlediska v zásadě dnes již plně vyřešenou, v České republice se dlouhodobě vede intenzivní diskuze, do jaké míry neplatnost konkrétního smluvního ujednání zakládá neplatnost právního jednání jako celku a do jaké míry lze naopak jednotlivá ujednání od sebe oddělit do té míry, že případná neplatnost některého z nich nezpůsobí automaticky neplatnost právního jednání celého, nýbrž že toto jednání zůstane neplatné jen v oné části bez vlivu na ujednání ostatní. Tento příspěvek se zaměřuje na to, jak je dilema částečné a celkové neplatnosti řešeno v českém právním řádu v současnosti, z historického hlediska, a to s následnou analýzou rozhodovací praxe, jakož i v komparaci s jinými právními řády.¹

* Prof., Prof. zw., Dr. et Mgr. Ing. (oec) Alexander Bělohlávek, prof. hon., dr.h.c. Profesor na katedře práva, Ekonomická fakulta VŠB Technická univerzita Ostrava, profesor na katedře mezinárodního práva, Fakulta právnická ZČU v Plzni, vedoucí ústavu mezinárodního práva a mezinárodních vztahů, Univerzita Collegium Humanum Varšava, Polsko, advokát.

¹ Problematika částečné neplatnosti stoupá na důležitosti v souvislosti s některými aktuálními soudními rozhodnutími. Předmětem tohoto článku je však snaha zejména o doktrinární přístup k problematice částečné neplatnosti v českém právu. Tento příspěvek proto věnuje pozornost především teoretickým východiskům a závěrům, ač je zde rovněž jako příklad demonstrována problematika rozhodovací praxe. Pro analýzu tématu z praktického úhlu pohledu a s ohledem na některé procesní postupy viz BĚLOHLÁVEK, Alexander. Autonomie vůle v civilním právu, její ústavněprávní základ a upřednostnění částečné neplatnosti právního jednání před neplatností celkovou. *Právní rozhledy*. 2020, roč. 28, č. 23–24, s. 801–808.

1. Částečná neplatnost smlouvy z pohledu ústavněprávního

Při posuzování neplatnosti smlouvy se lze setkat v zásadě se dvěma názory. První názor vychází z toho, že v případě neplatnosti určité části právního jednání má být prohlášeno za neplatné právní jednání celé.² Opačná doktrína na druhou stranu hovoří o tom, že taková situace by měla být řešena v duchu snahy zachovat to, k čemu se strany mezi sebou chtěly zavázat, a snažit se tedy alespoň o oddělení takového ujednání od zbytku právního jednání, aby v případě, že bude neplatná pouze část, zůstalo meritum sjednaného závazku zachováno.³

Praxe českého právního prostředí nemá zcela jasnou hranici mezi těmito dvěma možnými přístupy a zejména z hlediska judikatorního v nedávné minulosti aplikovala přístup neplatnosti jako celku ve vztahu k právním jednáním (úkonům, respektive zejména smlouvám) i v případech, kde by zřejmě bylo vhodné zvolit přístup opačný. Vzhledem k tomu, že ani samotná úprava [nového] občanského zákoníku (o. z.) není v tomto zcela přímočará, je důležité zabývat se tím, jak je český právní řád nastaven a který z těchto dvou přístupů, případně do jaké míry jejich vzájemné prolnutí a kombinace, vlastně stanoví, a to jak z pohledu doktrinního, tak z pohledu judikované praxe, respektive kde se tyto dvě roviny setkávají a kde naopak může existovat odlišný přístup a z jakých důvodů. Zásadní je přitom pohled na právní jednání z oblasti práva závazkového, které je pro danou problematiku dominantní.

1.1 Ústavněprávní východisko

Tuzemský ústavní pořádek se v oblasti vzájemného vztahu jedince a státu hlásí k přirozenoprávní teorii. Již čl. 2 odst. 1 Ústavy proklamuje, že lid je zdrojem veškeré státní moci. Tuto moc vykonává prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.⁴ Zásadní je právě to, že je to původně jedinec,⁵ kdo se zbavuje části své svobody v míře, ve které by již tato ohrožovala svobodu druhého, za účelem zřízení systému, který by byl schopen v určitých případech používat vůči všem rovným způsobem donucující prostředky k ochraně základních právních hodnot a případnému vynucení nápravy závadného stavu.⁶ Tyto kvality státního zřízení jsou výrazně zřetelné samozřejmě ve veřejnoprávních

² Viz např. usnesení NS ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 (zde například pro rozhodčí doložky). Obecně lze ovšem spatřovat tendence NS k celkové neplatnosti i v jiných oblastech – dle autora tak své postavení nepřímo NS naznačil kupříkladu i ve svém rozsudku ze dne 15. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 403/2011.

³ K částečné neplatnosti viz např. rozsudky NS: 1) ze dne 9. 4. 2002, sp. zn. 26 Cdo 379/2001, 2) ze dne 12. 9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2127/2000, 3) ze dne 24. 6. 2010, sp. zn. 30 Cdo 2218/2009, 4) ze dne 16. 4. 2003, sp. zn. 26 Cdo 299/2002, 5) ze dne 15. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 403/2011 nebo 6) ze dne 29. 8. 2007, sp. zn. 26 Cdo 822/2006.

⁴ K problematice nejednoznačnosti výrazu „lid“ viz např. KLÍMA, Karel et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 56.

⁵ K důležitosti jedince, respektive jednotlivce a jeho práv, jako středobodu celého ústavního pořádku viz např. nálezy ÚS ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04, nálezy ÚS ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09–1 nebo nálezy ÚS ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09. Viz též např. KLÍMA, Karel et al. *Komentář k Ústavě a Listině*, s. 943–944; BLAHOŽ, Josef – BALAŠ, Vladimír – KLÍMA, Karel. *Srovnávací ústavní právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 37 nebo PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář, 2. díl – Práva a svobody*. 2. vydání. Praha: Linde, 2002.

⁶ Toto je v hrubých rysech základ filosofie společenské smlouvy, při které se každý jedinec dobrovolně vzdá části své svobody, aby tak s ostatními stejně jednajícími jedinci uzavřel pomyslnou smlouvu o vzniku institucionálního celku (státu), který bude schopen určité funkce vykonávat efektivněji a starat se tak o chod společnosti. Srov. především ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2002. Přitom možnost nápravy závadného stavu donucujícím prostředkem, tj. sankcí, je právu imanentní, neboť ho odlišuje

oblastech. Z občanskoprávního hlediska je však více než možnost veřejnoprávní sankce důležité to, že stát má možnost uplatňovat svou moc pouze v případech, v mezích a způsobu, které stanoví zákon.⁷ Tímto je vyjádřen princip právního státu.⁸

Do zákona přitom může být vtěleno pouze to, co je v souladu s Ústavou a ústavním pořádkem obecně.⁹ Chce-li tedy stát uplatnit svou moc na ochranu všeobecně závazných normativů prostřednictvím moci soudní, může tomu být pouze v nezbytné míře a při současné vázanosti zákonem.¹⁰ Tímto způsobem je vyjádřen princip nezbytný pro demokratické státní uspořádání, tj. že základním stavebním kamenem je svobodný jedinec s nezadatelnými, nezcižitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými právy a svobodami,¹¹ který si je s každým jiným roven v důstojnosti a právech¹² a který při společném vytvoření konsensu přenáší část své svobody ve prospěch celku, tedy státu.¹³ Účelem zřízení státu je poté v první řadě ochrana tohoto principu, což znamená nutnost zasahovat do jakýchkoli právních vztahů jedince pouze v nezbytně nutné míře a v případě, že tak stanoví zákon. Z toho vyplývá, že pokud si dva jedinci, tj. právní terminologií dvě osoby, vůči sobě něco sjednají, je úkolem státu, aby veškeré své aspekty moci¹⁴ uplatňoval tak, aby bylo takové ujednání mezi osobami v co nejvyšší míře platně zachováno a chráněno. Přitom k případnému zjištění (konstatování) neplatnosti či jinému způsobu rozsouzení může dojít až ve zcela krajním případě, zejména pokud se takové subjekty dovolávají pomoci soudu jako nezúčastněného třetího,¹⁵ aby rozhodl vzniklý spor a určil způsob jeho nápravy. Ani skutečnost, že se subjekty soudní ochrany domáhají, však nic nemění na závěru o nutnosti chránit mezi stranami ujednaný závazek.

Východiska pro určení (ne)platnosti ujednání v rámci závazkových právních poměrů jako celků a jejich dopadu na celkovou platnost je tak zapotřebí hledat především v předpisech ústavního práva. Je zapotřebí si uvědomit, že otázka, na kterou se autor snaží najít vhodnou odpověď, vyvěrá z koncepce zásady legální licence a s tím spojených důsledků. Jedná se o zásadu, která je nutně neoddělitelná od funkčního právního státu a hlavního důrazu nabývá právě na poli práva soukromého. Je proto zakotvena v čl. 2 odst. 4 Ústavy,

od jiných normativních systémů, např. morálky. Srov. KELSEN, Hans. *O podstatě a hodnotě demokracie*. Praha: Orbis, 1933; JHERING, Rudolf Šl. *Boj o právo. Právní věda všedního dne*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009 nebo GRAMSCI, Antonio. *Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu*. Praha: Svoboda, 1970.

⁷ Viz čl. 2 odst. 3 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“). Srov. též lehce odlišnou textaci, avšak stejnou myšlenku v čl. 2 odst. 2 Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky (dále jen „LZPS“).

⁸ Více viz např. PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář, 2. díl – Práva a svobody*. 2. vydání. Praha: Linde, 2002, s. 47.

⁹ Vzájemným souladem veškerých právních norem v daném právním řádu se podrobně zabýval již např. Hans Kelsen, který dovozoval, že každá norma musí být v souladu s jinou normou, tj. normou vyšší právní síly, přičemž tímto postupem se systém dostává až k normě základní (*Grundnorma*). Viz např. KELSEN, Hans. *Allgemeine Theorie der Normen*. Ringhofer Kurt – Robert Walter, 1979. Blíže k tomuto autorovi a jeho normativní právní teorii viz např. PINZ, Jan. *Úvod do právního myšlení a státovědy*. Praha – Nymburk: O. P. S., 2006, s. 211 an. Srov. též ZOUBEK, Vladimír. *Právověda a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

¹⁰ Viz čl. 90 a čl. 95 Ústavy.

¹¹ Viz např. ADAMOVIČ, Karolína – KRÍŽKOVSKÝ, Ladislav. *Dějiny myšlení o státě*. Praha: ASPI, 2000; KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha, C. H. Beck, 1995 nebo PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. Praha: Linde, 1998. Srov. též GREENAWALT, Kent. *Conflicts of Law and Morality*. Oxford: Oxford University Press, 1989.

¹² Viz čl. 1 LZPS.

¹³ K podstatě státu viz KELSEN, Hans. *Základy obecné teorie státní*. Praha: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1926, s. 13.

¹⁴ K pojmu *moc* viz např. HARVÁNEK, Jaromír et al. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

¹⁵ K procesnímu postavení soudu v soukromoprávních řízeních více viz WINTEROVÁ, Alena – MACKOVÁ, Alena et al. *Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 92.

stejně jako v čl. 2 odst. 3 LZPS, a poskytuje možnost ochrany principům, na kterých je poté vystavěno samotné občanské právo. Mezi takové principy se řadí především zásada autonomie vůle,¹⁶ princip *in favorem negotii* stejně jako třeba zásada upřednostnění platnosti právního jednání před jeho neplatností (*potius valeat actus quam pereat*). Zásada legální licence je z důvodu své důležitosti vyjádřena rovněž v § 1 odst. 2 o. z., který stanoví, že si osoby mohou ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona, pokud to zákon výslovně nezakazuje.¹⁷

Za nejdůležitější z pohledu předmětu tohoto příspěvku lze v rámci ústavněprávních zásad považovat právě autonomii vůle.¹⁸ Literatura autonomii vůle označuje za *jeden z určujících rysů právního postavení osoby*.¹⁹ Jedná se tak o základní právní zásadu, která osobám umožňuje, aby si samy mezi sebou při vzniku závazku ujednaly na základě své svobodné vůle jednotlivé náležitosti, kterými chtějí být vázány.²⁰ Z tohoto důvodu nachází své odrazy již v právu ústavním. Připomenout lze zejména čl. 2 odst. 4 Ústavy.²¹ Zvláště podstatná je tato zásada právě v právu soukromém a v oblasti práva závazkového, když samotná podstata kterékoli smlouvy spočívá v projevu vůle stran založit mezi sebou závazek a dle jeho obsahu se poté chovat.²² Je tedy ústavně garantováno, že obsah závazku, který budou mezi sebou strany chtít zřídit, záleží na vůli jednajících stran. Tomuto pak, zejména v právu závazkovém, zákon stanoví jen minimální limity, kupříkladu ve formě podstatných náležitostí smlouvy či základních kogentních ustanovení, která musí být z důvodu ochrany určitého právního zájmu zachována. S podstatou autonomie vůle úzce souvisí i pojem smluvní volnosti. Touto zásadou je prve zmíněná autonomie vůle doplněna o to, že nikdo nemůže být nucen do závazku vstoupit.²³ Oba koncepty tak fungují popolu, přičemž dle rozhodovací praxe je smluvní volnost ztělesněním autonomie vůle.²⁴ Toto vše ve svém souhrnu pouze „provádí“ celkové filosofické pojetí společenské smlouvy a svobody jednotlivce, kterému má být zasahováno do jeho soukromých záležitostí a vztahů vůči jiným subjektům pouze v míře nezbytně nutné. Státní orgán poté svou moc může vykonávat pouze způsobem stanoveným zákonem a pouze v rámci své nepřekročitelné pravomoci.

¹⁶ Viz např. GOJOVÁ, Jiřina. K principu autonomie smluvních stran a výkladu závazků vyplývajících ze smlouvy. *Právní fórum*. 2011, č. 10, s. 488 an. Srov. též MAULTZSCH, Felix. Party autonomy in European private international law: uniform principle or context-dependent instrument? *Journal of Private International Law*. 2016, roč. 12, č. 3, s. 466 an. nebo MONSENEPWO, Justin. Contribution of the Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts to the codification of party autonomy under OHADA Law. *Journal of Private International Law*. 2019, roč. 15, č. 1, s. 162 an.

¹⁷ K zásadě legální licence viz např. nález ÚS ze dne 16. 10. 2018, sp. zn. II. ÚS 1858/18–1 nebo nález ÚS ze dne 3. 8. 2011, sp. zn. II. ÚS 3381/10 – 1.

¹⁸ K autonomii vůle viz například ALBORNOZ, María Mercedes – MARTÍN, Nuria González. Towards the uniform application of party autonomy for choice of law in international commercial contracts. *Journal of Private International Law*. 2016, Vol. 12, No. 3, s. 437.

¹⁹ HURDÍK, Jan. Autonomie vůle. In: HENDRYCH, Dušan et al. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

²⁰ Viz například ALBORNOZ, María Mercedes – MARTÍN, Nuria González. Towards the uniform application of party autonomy for choice of law in international commercial contracts, s. 437. Srov. ULÍČNÝ, Michal. K niektorým otázkám slobody vôle pri uzatváraní predmanželskej zmluvy. *Právní rádce*. 2010, č. 7, s. 14 an.

²¹ K tomu viz například nálezy ÚS 1) ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03, 2) ze dne 7. 12. 2004, sp. zn. I. ÚS 670/02 nebo 3) ze dne 24. 7. 2007 sp. zn. I. ÚS 557/05.

²² Viz § 1 odst. 2 o. z. ve spojení s § 1724 odst. 1 o. z.

²³ Tato zásada je však částečně prolomena institutem kontraktační povinnosti. K této viz např. POLICAR, Radek. Smluvní přímus poskytovatelů zdravotních služeb. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2012, č. 2, s. 26–31 nebo GRYGAR, Tomáš. Expropriace prostřednictvím kontraktační povinnosti? Aneb k novele zákona o potravinách. *Právní rozhledy*. 2018, č. 12, s. 444–449.

²⁴ Viz rozsudek NS ze dne 16. 7. 2008, sp. zn. 28 Cdo 3714/2007.

K základním rysům právního státu patří právo na soudní ochranu.²⁵ Soudy jsou tak *povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům.*²⁶ Jimi poskytovaná ochrana však vždy musí znamenat, že při ní budou realizovány základní zásady a principy daného právního řádu, které jsou garantovány Ústavou a ústavním pořádkem. Pokud se toto tvrzení dále propojí s již výše zmíněnými zásadami, lze dojít k závěru, že osoby si mohou vůči sobě sjednat jakýkoli závazek, který neodporuje kogentním ustanovením právního řádu. Orgány moci soudní nemají do tohoto vztahu jakkoli zasahovat, neboť představují útvar vzniklý právě z vůle jednotlivých osob a nejsou tedy těmito ve výchozím nastavení nijak nadřazeny. Soud má tak vůli osob vyjádřenou prostřednictvím sjednání daného závazku respektovat, a pokud je tato realizována právem aprobovaným způsobem, respektive není prováděna způsobem právem reprobovaným, nastupuje funkce soudu až ve chvíli, kdy je zapotřebí poskytnout právní ochranu. Ani při výkonu této ochrany však nesmí soudní orgán zapomínat na to, že musí v co nejvyšší míře respektovat vůli jednotlivce a naplňovat tak základní hodnoty garantované ústavním pořádkem.

1.2 Dělbá moci jako podstatný aspekt posouzení důležitosti částečné neplatnosti

Pokud bude pozornost na malý moment odkloněna pouze od jednotlivce a jeho se týkajících základních právních zásad, lze nutnost upřednostnění částečné neplatnosti na poli ústavního práva pozorovat rovněž v systematice dělby moci.²⁷ Již z dlouhodobého historického vývoje uspořádání moci ve státě²⁸ plyne, že pro správné fungování demokracie a práva je zapotřebí mít moc nikoli koncentrovanou v jedinci²⁹ či skupině jednotlivců,³⁰ nýbrž rozdělenou za současné možnosti vzájemné kontroly jejich složek. Toto je základ dělení moci ve státě na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Takové dělení dává za vznik vzájemné bilanci a rovněž možnosti vzájemné kontroly tak, aby žádná z mocí nemohla převýšit jiné a uzurpovat větší díl moci, než jí náleží.³¹

I toto dělení se přitom posuzování částečné neplatnosti úzce týká. Z výše okrajově zmíněné teorie společenské smlouvy plyne, že z postavení jednotlivců a jejich vzájemného přistoupení ke společenské smlouvě za vzniku státního útvaru je generována veškerá moc státu, neboť moderní právní řády vyvěrají z principu svrchovanosti lidu.³² Je tedy logické, že i jednotlivé složky státní moci, tj. moc zákonodárná, výkonná a soudní, nacházejí svůj původ v jednotlivci jakožto základním stavebním kameni, a přeneseně poté v lidu představujícím společenství těchto jednotlivců. Pokud je tedy mocí zákonodárnou přijat zákon,

²⁵ Viz PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. 2. díl – Práva a svobody*. 2. vydání. Praha: Linde, 2002, s. 286.

²⁶ Viz čl. 90 věta první Ústavy.

²⁷ Viz KLÍMA, Karel. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha, ASPI, 2007, s. 128.

²⁸ K tomu viz např. ADAMOŤOVÁ, Karolína – KRÍŽKOVSKÝ, Ladislav. *Dějiny myšlení o státě*.

²⁹ K problematice monarchisticky řízeného státu viz např. BRAZIER, Rodney. *Legislating about the Monarchy*. *Cambridge Law Journal*. 2007, Vol. 66, No. 1, s. 86 nebo ROOBOL, Wim. *Twilight of the European Monarchy*. *European Constitutional Law Review*. 2011, Vol. 7, No. 2, s. 272. Srov. též MONTESQUIEU, Charles. *O duchu zákonů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003, s. 48.

³⁰ K problematice aristokraticky řízeného státu viz např. MONTESQUIEU, Charles. *O duchu zákonů*, s. 45.

³¹ V anglické terminologii se používá výraz *checks and balances*. Více k tomu např. RICHARDSON, Elliot L. *Checks and Balances in Foreign Relations*. *American Journal of International Law*. 1989, Vol. 83, No. 4, s. 736.

³² Viz např. KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států*. 2. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 96.

je zapotřebí takovou okolnost chápat jako přijetí právní normy z a na základě vůle lidu.³³ Při aplikování na konkrétní případ, tj. částečnou neplatnost jakožto ústřední téma tohoto pojednání, lze tedy dovozovat, že jestliže normotvůrce vtělil do zákonného ustanovení, jak bude toto konkrétně rozvedeno níže, povinnost upřednostnění částečné neplatnosti před neplatností absolutní při splnění určitých kritérií, nejedná se o nic jiného než o naplnění projevu vůle lidu, jenž si tím sám sobě prostřednictvím demokraticky volených zástupců normuje pravidlo, které posiluje postavení jednotlivců v právním řádu a dává povinnost upřednostnit zachování právního jednání v platnosti, jestliže to odpovídá vůli jednajících subjektů. Lze tedy pozorovat jakýsi návrat původní autonomie vůle, kterou jedinec sám sobě omezil za účelem vytvoření orgánů moci zákonodárné, zpět k jednotlivci, respektive jednotlivcům jako zcela ústředním prvkům celého právního řádu, jenž nastává přijetím právní normy, která může vždy do určité míry jednotlivcům stanovit nové povinnosti, avšak v soukromoprávní sféře především i práva, která podporují jejich rozhodovací svobodu a autonomii. Kruh se tedy uzavírá a původní dobrovolné omezení jednotlivce ve prospěch celku se pomocí právních norem přijímaných volenými institucemi vyrovnává deklarací práv jednotlivcům jakožto subjektům práva. Je tak namístě učinit závěr, že formou normotvorby vyjadřuje navenek moc zákonodárná svou vůli, přičemž tato zprostředkovaně odpovídá vůli společnosti, která legislativní moci poskytuje legitimitu.

Z praktického úhlu pohledu je to však moc soudní, která rozhoduje, zda jsou zákonem stanovené podmínky pro částečnou či absolutní neplatnost naplněny. Z pohledu dělby moci je zásadní, aby byla soudy představovaná moc v praxi uplatňována na ochranu práv jednotlivce za současného vědomí toho, že je to právě jednatel, ze kterého pochází rovněž legitimita této justiční složky státní moci. Pokud tedy bude soud v jakékoli situaci rozhodovat o tom, zda zasáhnout do práv jednotlivce méně, či více, měl by se vždy snažit o postup menšího zásahu, pokud ochrana jiného důležitého právního zájmu nevelí vydat se cestou opačnou.

Bude-li tedy řečené opět vztáhnuto k problematice částečné neplatnosti, je zapotřebí již z ústavněpolitického systému vyvozovat závěr, že soud musí při svém rozhodování v praxi vždy dbát na ochranu zájmů a projevené vůle jednotlivce.³⁴ Pokud ovšem zákonodárce v konkrétní oblasti, jako je tomu právě v případě částečné neplatnosti v českém právním řádu, normuje způsob, jakým má být postupováno, je důležitým úkolem soudu dbát, aby svým rozhodováním poskytoval ochranu nejen vůli jednotlivců v konkrétní situaci projevenou *inter partes*, nýbrž rovněž vůli zákonodárce vyjádřenou prostřednictvím právních norem, neboť tyto jsou rovněž původním projevem vůle jednotlivců sdružených do celku. Bude-li tedy v konkrétním právním řádu dovozeno, že na poli částečné neplatnosti projevil normotvůrce úmysl tuto upřednostnit před neplatností celkovou, je úkolem soudní moci tuto vůli v největší míře respektovat.

Již z ústavního pořádku tedy vyplývá jasný základ toho, že veřejná moc by měla respektovat autonomii vůle jednotlivce a její projevy „*včetně projevů volních, které mají odraz v jeho konkrétním jednání, pokud takové jednání není zákonem výslovně zakázáno*“.³⁵

³³ K vymezení možností chápání termínu *lid* v českém právním řádu viz FILIP, Jan. *Ústavní právo České republiky*. 4. vydání. Brno: Masarykova univerzita – Doplněk, 2003, s. 197 an.

³⁴ Takto soud činí za současného podřízení výkladu veškerých norem obsahově materiálnímu smyslu bez přehnané formálních forem interpretace. K tomuto více viz náleží ÚS ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93 nebo rovněž shrnutí uvedené in: GOJOVÁ, Jiřina – VARVAŘOVSKÝ, Pavel. *Judikatura Ústavního soudu 1993-2003: (výběr)*. Praha: ASPI, 2004, s. 53. Srov. též náleží ÚS ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

³⁵ Viz náleží ÚS ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 546/03.

Zároveň však z důvodu ochrany dělby moci ve státě nesmějí soudní orgány zasahovat svým působením do vůle normotvůrce, kterou vtělil do právních norem, a tím měnit či upravovat původní legislativní záměr. Právě po tomto vyjasnění, jakým způsobem jsou položeny základní „stavební kameny“ pro systém občanského práva v českém právním řádu, se lze zabývat konkrétní právní úpravou.

2. Historický vývoj pojetí částečné neplatnosti

2.1 Počátky vývoje v římském právu

První zmínky o částečné neplatnosti lze hledat již v římském právu.³⁶ Již od počátku se totiž postupně šířil trend, že při pochybnostech (*in re dubia*) má být spíše snaha o zachování platnosti daného právního jednání.³⁷ Tato snaha se poté projevovala kasuisticky v několika oblastech. Jednalo se kupříkladu o snahu o to, aby závěť zůstala v platnosti (*favor testamenti*), aby zůstalo v platnosti propuštění na svobodu (*favor libertatis*), aby byl dlužník spíše méně zatížen (*favor debitoris*) či aby byl výklad činěn ve prospěch „menšího zla“ pro všechny (*favor benignitatis*).³⁸ Již zde lze tedy spatřovat počátky tendence naplňovat zásadu *in favorem negotii* a upřednostnit platnost právního jednání před jeho neplatností.

Římské právo za účelem možnosti zachování těchto stěžejních právních jednání v platnosti vyvinulo instituty, které takovému cíli sloužily. Pro účely tohoto příspěvku je podstatný institut redukce právního jednání, na jehož základě bylo možné upravit právo tak, aby v případě, že bude některá část právního jednání pro různé důvody neplatná, zachová se platnost zbývajících prvků tohoto právního jednání.³⁹ Odras popsaného postupu by zřejmě bylo možné v současnosti hledat kupříkladu v oblasti podmínek v rámci dědického práva. Jedná se o ustanovení § 1563 o. z., které stanoví, že pokud se někomu udělí právo s rozvazovací podmínkou, k této podmínce se nepřihlíží, a pokud závěť obsahuje ustanovení, kterým se někomu uděluje právo s nemožnou odkládací podmínkou, je toto ustanovení neplatné. Oba tyto příklady prezentují, jakým způsobem přímo právní řád koncipuje mechanismy, jakými se snaží zachovat platnost právního jednání, které obsahuje právem předvídané nedostatky, a to právě po vzoru římského práva. Přestože římské právo nikdy nevytvořilo konkrétní definici částečné neplatnosti, ani právního aktu jednání (ve smyslu právního aktu v římskoprávním pojetí) jako takového,⁴⁰ lze v celé této koncepci spatřovat určité prvopočátky myšlenky částečné neplatnosti, a tudíž oddělitelnosti určitých ujednání od právního jednání, které se postupem času vyvinulo do dnešní podoby.

³⁶ Obecně k počátkům uzavírání smluv dle římského práva viz například HULMÁK, Milan. *Uzavírání smluv v civilním právu*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 29 an.

³⁷ REBRO, Karol – BLAHO, Peter. *Římské právo*. Bratislava: Iura edition – Trnava: Právnická fakulta Trnavské univerzity v Trnavě, 2003, s. 204. Tato snaha se však vyskytovala spíše pouze v rovině teoretické, neboť při praktické aplikaci práva se římscí právníci často zdráhali prohlásit částečnou neplatnost, neboť nechtěli, zřejmě z důvodů konzervatismu a tradicionalismu, narušit celistvost daného aktu. K tomu viz SIKLÓSI, Iván. Quelques questions de l'inexistence et l'invalidité des actes juridiques dans le droit romain. In: *Ad geographiam historico-irudicam ope iuris Romani colendam*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015, s. 327–336.

³⁸ REBRO, Karol – BLAHO, Peter. *Římské právo*, s. 204.

³⁹ Kromě redukce právního jednání lze dále uvést např. možnost konvalidace právního jednání či jeho konverzi. Více viz REBRO, Karol – BLAHO, Peter. *Římské právo*, s. 204.

⁴⁰ Viz SIKLÓSI, Iván. Quelques questions de l'inexistence et l'invalidité des actes juridiques dans le droit romain. In: *Ad geographiam historico-irudicam ope iuris Romani colendam*, s. 327–336.

2.2 Odrazy částečné neplatnosti právního jednání v Obecném zákoníku občanském

V rámci vývoje na území dnešní České republiky nelze zapomenout na zohlednění Obecného zákoníku občanského z roku 1811 (ABGB). Tento se v rámci svého § 878, věta druhá k částečné neplatnosti vyjadřuje. Konkrétně stanoví (v překladu) „[J]e-li vymíněno zároveň možné i nemožné, bude smlouva, pokud týká se prvního, platna, nejde-li ze smlouvy najevo, že nelze žádný článek od druhého oddělit.“ V citovaném ustanovení se hovoří o možnosti či nemožnosti předmětného ujednání, na což je z dnešního úhlu pohledu nutno nazírat jako na platnost či neplatnost, a to v kontextu věty první citovaného ustanovení, která praví, že co je přímo nemožné, nemůže být předmětem smlouvy. Výklad daného ustanovení se však zdá být jasný – smlouva uzavřená za účinnosti tohoto zákona, která obsahovala nemožné (neplatné) ujednání, automaticky zůstává v platnosti ve svém zbytku s výjimkou situace, ve které nelze od sebe vzájemná ustanovení oddělit. Komentářová literatura tak v rámci tohoto ustanovení hovoří o částečné nemožnosti, respektive poté tento institut konkretizuje tím, že dané ustanovení obsahuje tzv. domněnku ve prospěch platnosti smlouvy.⁴¹ Názvem, stejně tak jako účelem, je očividná snaha o implementaci zásady *in favorem negotii*. Lze tedy pozorovat, že tato úprava nijak nepodmiňovala dalšími náležitostmi a neponechávala tak na vůli soudu posouzení toho, zda v konkrétním případě byly splněny kterékoli podmínky pro částečnou neplatnost. Předmětná úprava se omezovala pouze na to, že je-li neplatné ustanovení oddělitelné, oddělí se a zbytek právního jednání zůstává v platnosti i nadále. Jednalo se v zásadě o vcelku jednoduchý imperativ. Na druhou stranu ovšem nelze předmětnou úpravu obsaženou v ABGB chápat tak, že by zde absentovalo posouzení vůle jednajících osoby. Dovožovalo se, že je na bedlivém uvážení soudu, zda částečně *nemožnou* smlouvu ponechá v platnosti, přičemž zejména šlo o případy, kdy druhá ze smluvních stran neměla vůli (zájem) v částečně neplatném závazku setrvat.⁴² Úpravu ABGB je tedy možné shrnout tak, že právní úprava institut částečné neplatnosti, doslovně částečné *nemožnosti*, znala a výslovně se bez dalšího podmínění, s výjimkou faktické vzájemné oddělitelnosti neplatného a platných ujednání, přikláněla k neplatnosti částečně před celkovou. Celková neplatnost tak měla místo pouze v případě, že by daná ujednání od sebe oddělitelná nebyla, neboť ani možnost soudu zrušit závazek v důsledku negativní vůle smluvní strany setrvat v závazku nelze jakýmkoli způsobem chápat jako tendenci k úplné neplatnosti a upozadění neplatnosti částečné.

2.3 Odrazy částečné neplatnosti právního jednání v občanském zákoníku z roku 1964

Předchozí právní úprava (obč. z. 1964) částečnou neplatnost, respektive oddělitelnost jednotlivých smluvních ujednání znala. V zásadě lze v tomto případě sledovat bezprostřední návaznost na ABGB. Úprava z roku 1964 se k tomu výslovně přihlásila v ustanovení § 41 obč. z. 1964, který stanovil: „[V]ztahuje-li se důvod neplatnosti jen na část právního

⁴¹ Viz ROUČEK, František – SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Díl čtvrtý (§ 859 až 1089)*. Praha: Právnícké nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 116.

⁴² *Ibidem*.

úkonu, je neplatnou jen tato část, pokud z povahy právního úkonu nebo z jeho obsahu anebo z okolností, za nichž k němu došlo, nevyplývá, že tuto část nelze oddělit od ostatního obsahu.⁴³ Pro částečnou neplatnost tak byla citovaným ustanovením stanovena jediná podmínka, kterou bylo to, že z povahy či obsahu právního úkonu (dnes právního jednání) nebo z okolností, za kterých k němu došlo, nevyplývá neoddělitelnost takového ujednání. Minulá právní úprava byla tedy co do stanovených podmínek zachování alespoň částečné platnosti poněkud volnější, avšak méně konkrétní. Pro částečnou neplatnost totiž postačovalo pouze to, že tato *odnímaná* (neplatná) část skutečně oddělitelná byla. Dokonce je možno situaci vyložit opačným pohledem, a to tak, že citované ustanovení úpravy obč. z. 1964 hovořilo ve výchozím nastavení ve prospěch částečné neplatnosti, přičemž pouze v případě, že se prokázala neoddělitelnost, se jednalo o neplatnost celkovou.⁴⁴ Současná právní úprava, jak bude vyloženo níže, je oproti tomu poněkud rigidnější.

Oddělitelnost bylo přitom dle obč. z. 1964 zapotřebí posuzovat podle obsahu právního úkonu, nikoli podle toho, zda samotný předmět závazkového právního poměru je či není oddělitelný reálně jako takový.⁴⁵ Dle literatury ovšem dané ustanovení nelze vykládat tak, že při oddělitelnosti určitého ujednání má být toto v případě své neplatnosti automaticky „odňato“ od zbytku, nýbrž i v takovém případě musí převážit výklad dle vůle smluvních stran (v případě smluv).⁴⁶ Nikoho totiž obecně nelze nutit k tomu, aby setrval v právním jednání, které bude ochuzeno o některé své náležitosti, neboť právě tyto jednotlivé konkretizace celku mohly být pro jednajícího stěžejní. Není proto možné aplikovat částečnou neplatnost pouze strojově. Je tedy zapotřebí zkoumat, co bylo fundamentálním požadavkem stran ve smyslu účelu jejich volního projevu a co se případně z vůle stran stalo podstatnou náležitostí (zejména v případě smluv). Zároveň je dlužno poznamenat, že občanskoprávní úprava z roku 1964 je svou povahou dispozitivní. Bylo tedy na vůli smluvních stran, zda případně vyloučí aplikaci tohoto ustanovení, nebo naopak kupříkladu sjednají salvátorskou klauzuli či podobný instrument, který platnost právního jednání jakožto celku zajistí či upraví odlišným způsobem.

I případnou oddělitelnost ujednání v rámci právního jednání bylo dle obč. z. 1964 zapotřebí vykládat v souladu s obecnými ustanoveními, zejména v souladu s § 35 odst. 2 obč. z. 1964. I zde je zdůrazněn nutný apel na vůli jednající osoby, jako nezbytný faktor ovlivňující interpretaci dle jazykového vyjádření. To jen dále potvrzuje nevhodnost mechanického oddělování jednotlivých částí právního jednání pouze na základě splnění podmínek § 41 obč. z. 1964.

⁴³ Pro podrobnější rozbor předchozí občanskoprávní úpravy viz FIALA, Josef, a kol. *Občanské právo*. Praha: ASPI, 2006.

⁴⁴ Viz HANDLAR, Jiří. Komentář k § 576. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2060.

⁴⁵ Viz rozsudek NS ČSR ze dne 26. 2. 1979, sp. zn. 3 Cz 12/79 (viz rovněž R 3/1981 civ.): „[Z]e znění citovaného ustanovení vyplývá, že částečná neplatnost přichází v úvahu, vztahuje-li se důvod neplatnosti jen na část právního úkonu. Nejde tedy o to, zda je dělitelný předmět, jehož se právní úkon týká, ale zda od obsahu právního úkonu lze oddělit jeho část.“ Tento princip byl v rozhodovací praxi NS proklamován průběžně. Viz například 1) rozsudek NS ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. 2 Cdon 254/96 (Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1998, poř. č. 44), 2) nebo rozsudek NS ze dne 29. 8. 2007, sp. zn. 26 Odo 822/2006. Rozhodnutí citovaná v předchozí větě pak přebírá (formulací v judikovaném právním názoru a/nebo výslovným odkazem na předchozí dřívější judikaturu) řada pozdějších rozhodnutí; jen jako příklad lze uvést třeba rozsudky NS 1) ze dne 15. 6. 2010, sp. zn. 21 Cdo 2636/2008, 2) ze dne 31. 10. 2013, sp. zn. 33 Cdo 1867/2012, 3) ze dne 14. 1. 2014, sp. zn. 21 Cdo 20/2013, 4) ze dne 26. 10. 2015, sp. zn. 32 ICdo 45/2013.

⁴⁶ Viz FIALA, Josef. Komentář k § 41. In: FIALA, Josef et al. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 240.

Lze tak shrnout, že dřívější občanskoprávní úprava (obč. z. 1964) byla svou úpravou výrazně profilována ve prospěch částečné oddělitelnosti a tuto výslovně aprobovala. Limity jejího užití se posuzovaly výkladem případ od případu tak, aby, ač dané ujednání mohlo být odděleno od zbytku právního jednání, byla zachována vůle jednajících osob.

2.4 Odrazy částečné neplatnosti právního jednání v obchodním zákoníku

Při analýze předchozí civilněprávní úpravy se nelze alespoň stručně nezmínit rovněž o Obchodním zákoníku, neboť ten obsahoval určité odlišnosti, na které je vhodné poukázat.

V Obchodním zákoníku nebyla výslovně upravena problematika částečné neplatnosti smlouvy. Vycházelo se proto subsidiárně z úpravy obč. z. 1964, jak bylo o této pojednáno výše.

Zároveň muselo být právní jednání spadající pod režim této normy vykládáno ovšem i v souladu s pravidly v Obchodním zákoníku stanovenými, tj. podle úmyslu jednající osoby, jestliže tento úmysl byl straně, které je projev vůle určen, znám nebo jí musel být znám (§ 266 odst. 1 obch. z.), případně při nemožnosti takového postupu dle významu, který by danému projevu vůle zpravidla přikládala osoba v postavení osoby, které byl projev vůle určen (§ 266 odst. 2 obch. z.). V obou těchto případech se přitom mělo přihlížet k ostatním okolnostem souvisejícím s projevem vůle (§ 266 odst. 3 obch. z.). Na základě provázanosti obchodního a občanského zákoníku, vyjádřené v § 1 odst. 2 obch. z., však lze i v případě rozhodovací praxe týkající se jednotlivých ustanovení obchodního zákoníku spatřovat provázanost s úpravou částečné neplatnosti v obč. z. 1964. Takto lze kupříkladu zmínit judikatorní praxi, ve které Nejvyšší soud vyjadřuje, že i při posuzování platnosti stanov družstva či obchodní společnosti je zapotřebí postupovat dle § 41 obč. z. 1964, tedy zkoumat, zda je možné dovozovat částečnou neplatnost na základě neplatnosti jen některých ustanovení stanov.⁴⁷

3. Současná právní úprava

3.1 Komparace s minulou právní úpravou

Současný občanský zákoník (o. z., respektive o. z. 2012) se k částečné neplatnosti právního jednání vyjadřuje ve svém § 576. Komparace s úpravou obsaženou v obč. z. 1964 je v tomto ohledu nezbytná. Při vzájemném srovnání těchto dvou úprav lze pozorovat, že zatímco předchozí úprava (obč. z. 1964) hovořila o částečné neplatnosti právního úkonu jako o možnosti použitelné do doby, než se případně prokáže neoddělitelnost či toto vyloučí zjištěná vůle stran, současný občanskoprávní kodex (o. z., respektive o. z. 2012) stanoví možnost neplatnosti pouhé části právního jednání teprve jako důsledek splnění zákonodárcem deklarovaných podmínek. Na první pohled by tak bylo lze spatřovat, že vývoj této koncepce se spíše odchyluje od preference částečné neplatnosti a oproti předchozímu kodexu, který preferoval částečnou neplatnost, není-li prokázána neoddělitelnost, se vyvinula do znění, ve kterém lze teprve při splnění podmínek *cumulative* částečnou neplatnost přiznat.⁴⁸ Jiné zdroje naproti tomu hovoří o tom, že nová úprava je ku

⁴⁷ Viz –usnesení NS ze dne 27. 4. 2005, sp. zn. 29 Odo 701/2004.

⁴⁸ Tento názor viz např. HANDLAR, Jiří. Komentář k § 576. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1–654), s. 2060.

prospěchu věci, když oproti předchozí právní úpravě došlo v případě daného ustanovení k jeho převzetí a současnému zpřesnění.⁴⁹

Dle názoru autora je zapotřebí dané argumenty současně propojit a chápat je ve své vzájemné interakci. Díkce o. z. 2012 svým textem může sice nastolovat prostor pro argumentaci ohledně vývoje „opačným směrem“, avšak tomuto tvrzení neodpovídá odůvodnění obsažené v důvodové zprávě k občanskému zákoníku (o. z. 2012). Dle té je totiž celé ustanovení vystavěno na základních zásadách občanského práva a mimo jiné rovněž na nutnosti „[f]avorizace platnosti právního jednání před jeho neplatností, a to vzhledem k tomu, že přetrvávající tradice formalistického vnímání práva vyrostlá na základech zdejší doktríny 50. a zejména 60. a 70. let minulého století, stále sleduje opačné trendy odrážející se jak v právní praxi, tak zejména v judikatuře. S touto koncepcí odpovídající v podstatě totalitnímu právnímu myšlení a někdejší potřebě totalitního státu šikanovat soukromý život se rekonstruované soukromé právo musí důsledně rozejít. [...] Tam, kde se důvod neplatnosti týká jen části právního jednání, má být vyslovena neplatnost jen této části.“⁵⁰ Je tak zapotřebí dané ustanovení vykládat v tom smyslu, že i takto zákonodárcem zvolená díkce měla ambici upřednostnit částečnou neplatnost před zneplatněním právního jednání jakožto celku, i když to čistě jazykovým výkladem na první pohled nemusí být očividné. Smysl a účel v tomto případě dle názoru autora mluví jasně. Autor se sice neztotožňuje s tím, že by samotná úprava platná do 31. 12. 2013 sama favorizovala úplnou neplatnost právního úkonu (ba naopak), nicméně samotná soudní praxe, která ve velké míře *prosakuje* do současnosti, skutečně formalistická byla a je. Částečně k tomu přispívala a přispívá vysoká míra formalizace procesu, která z koncepčně neformálního hmotného práva (minimálně v civilním/občanském právu) činí právo velmi formální. Důvodů je však možno nalézt podstatně více, když za nejdůležitější autor považuje především formalistický a do značné míry velmi jednoduchý postup při aplikaci práva, který tak ještě umocňuje formalizovaný proces ve smyslu použitelného procesního práva.

Druhému názoru přiklánějícímu se „zpřesnění“ aktuální úpravy oproti té předchozí je zřejmě možno vyjádřit souhlas. Současná právní úprava sice ve svém důsledku přidává k původní podmínce ještě podmínku druhou, a to ve formě předpokladu, že by k právnímu jednání došlo i bez jeho neplatné části, rozpoznala-li by strana neplatnost včas. Takto stanovené pravidlo by však ve svém důsledku mělo v případě dokazování ve sporu umožnit skutečně najít a zohlednit původní zamýšlený konsensus stran, čímž dojde k celkovému posílení právní jistoty. Prosazení této myšlenky však předpokládá aktivní postupy v případě soudního řízení, a to u všech subjektů zúčastněných v řízení, respektive jak u stran, tak na straně soudu.

Shodu současné a minulé právní úpravy lze spatřovat v tom, jakým způsobem je třeba hledět na to, zda určité ujednání je či není oddělitelné. To souvisí s tím, jakým způsobem má být oddělitelnost posuzována. Aby bylo možno určité ujednání posoudit jako oddělitelné, není zapotřebí, aby šlo o možnost reálné oddělitelnosti.⁵¹ Naopak se zkoumá, zda

⁴⁹ Tento názor viz například ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Komentář k § 576. In: ŠVESTKA, Jiří. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020 [online]. Dostupné z: <<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/13/11656/1/2>> [cit. 2020-10-11].

⁵⁰ Viz Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵¹ Viz rozsudek NS ČSR z 26. 2. 1979, sp. zn. 3 Cz 12/79 (uveřejněno též jako R 3/1981 – právní věta citována již výše). Tento princip byl v rozhodovací praxi NS proklamován průběžně. Rovněž navazující judikatura ve výběru citována výše. Přitom není důvod pro revizi tohoto přístupu pouze v důsledku rekonstrukce občanského.

právní jednání „ochuzené“ o neplatnou část dokáže existovat samo o sobě a zejména, opět s důrazem na nutnost zohlednění vůle stran, zda by vůbec strany chtěly být vázány jen v tomto menším rozsahu a do takového závazku⁵² by přes neplatnost jeho části vstoupily. Pokud je neplatná taková část právního jednání, která při oddělení nezapřičiňuje nemožnost samostatné existence zbylého celku a zároveň je toto v souladu s vůlí stran v tom smyslu, že by si tyto ujednaly daný závazek i bez neplatné části, lze takové ujednání považovat za oddělitelné a může se posuzovat, zda k oddělení skutečně dojde.

Zároveň je na místě upozornit, že zde učiněné závěry samozřejmě nelze použít na případy, kdy je důvod neplatnosti hlavního závazku rovněž sám o sobě důvodem pro neplatnost vedlejšího smluvního ujednání. To je totiž již odlišná konstrukce problému, neboť popisuje situaci, ve které je tentýž důvod neplatnosti důvodem pro zneplatnění vícera ujednání. Posouzení (ne)platnosti daných ujednání je zapotřebí provádět vždy samostatně a odděleně pro každé z nich. Přitom závěry o neplatnosti jedné části nelze automaticky vztahovat na části ostatní. Jestliže bychom však dovodili neplatnost hlavní části závazku, není samozřejmě namístě již zkoumat vazbu této neplatnosti na jednotlivá, do jisté míry vedlejší, ujednání, neboť tato již přestanou postrádat svůj smysl. Je tedy zapotřebí zohlednit to, že zkoumání možnosti oddělitelnosti právních jednání má své místo ve chvíli, kdy jde o určité vedlejší ujednání, které je neplatné z takového důvodu, na jehož základě nebude stížena neplatností i zbývající část právního jednání. Pokud tomuto situace odpovídá, lze již zkoumat jednotlivé aspekty možnosti zachování zbytku právního jednání v platnosti a „odtržení“ neplatné části.

3.2 Možnost oddělitelnosti jednotlivých ujednání tvořících právní jednání

Základním předpokladem pro diskusi o možnosti částečné neplatnosti právního jednání je, že pokud strany uzavřou závazek jakéhokoli druhu, jde velmi často o multiplikaci synalagmatických vazeb. Z hlediska praxe je tak běžné, že právní jednání sestává z většího množství „podsložek“, neboť subjekty závazkového právního poměru mnohdy chtějí za účelem právní jistoty a v zájmu přesnosti ujednat obsah vztahu co nejkonkrétněji. Stěžejní otázkou je právě to, zda v případě, že bude prohlášeno za neplatné pouze některé z ustanovení, je namístě uvažovat o zneplatnění právního jednání jako celku. Hovoří se přitom o oddělitelnosti takové části právního jednání.⁵³ Toto je však zapotřebí posuzovat případ od případu podle obecných principů závazkového práva, výkladových metod a autonomie vůle. Stěžejní je přitom právě výše citované ustanovení § 576 o. z. Občanský zákoník tak přímo oddělitelnost jednotlivých ustanovení za účelem zachování platnosti celku zná, avšak danou možnost podmiňuje, jak bylo uvedeno, několika pravidly.

V první řadě z ustanovení § 576 o. z. vyplývá, že důvod neplatnosti se musí týkat jen takové části právního jednání, kterou lze od jeho ostatního obsahu oddělit. Oddělitelností se v tomto případě má na mysli objektivní předpoklad, že dané právní jednání, „ochuzené“ o jednání neplatné, může dále existovat samo o sobě a jako takové splňuje obecné náležitosti platného právního jednání. Je tak nasnadě bez dalšího uzavřít, že v žádném případě není možné takto oddělit kteroukoli z *essentialia negotii* daného závazku. Bez

⁵² Bliže k pojmu *závazek* viz RABAN, Přemysl a kol. *Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm, 2019, s. 21 an.

⁵³ Viz např. rozsudek NS ze dne 15. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 403/2011.

podstatných náležitostí by nebylo závazku samotného, když jejich absence sama o sobě pravděpodobně založí zdánlivost celého právního jednání z důvodu jeho neurčitosti, respektive by v lepším případě takový závazek mohl být, s cílem zachování jeho platnosti, posouzen jako určitý *inominát*, pravděpodobně tedy jako typ závazku zcela jiný, než strany původně zamýšlely.⁵⁴ Ostatně kdyby tomu tak nebylo, došlo by k popření celého výrazu *podstatné náležitosti*, jak je tento běžně definován.⁵⁵

3.3 Problematika salvátorské klauzule

Dále se lze zabývat otázkou, jaký dopad na neplatnost může zapříčinit rovněž například tzv. salvátorská klauzule. Tato klauzule, připojovaná v praxi do závěrečných ustanovení smluvního ujednání, má za cíl řešit právě situaci, kdy se některé z ustanovení smlouvy⁵⁶ stane neplatným. Jedná se tedy o konstrukci, kterou právo aprobejuje a předvídá, když částečnou neplatnost konkrétně upravuje, na druhou stranu se však nejedná o totéž. Zákonná úprava totiž ve svém výchozím nastavení, zejména pak v případě přísnější úpravy aktuálního znění o. z., stanoví pro možnost oddělení určitých ustanovení podmínky. Salvátorská klauzule je ovšem smluvní ujednání, v rámci kterého je na vůli stran, k čemu a do jaké výše se chtějí zavázat. Můžeme tedy pozorovat, že právní úprava poskytuje oně salvátorské klauzuli určitý zákonný základ, avšak projevy čistě smluvního ujednání se se zákonnou dikcí nemusí zcela shodovat, nýbrž z ní pouze čerpat a se zákonným minimem být v souladu. Typickým jevem praxe tak je, že smluvní strany si v rámci závěrečných ustanovení smlouvy ujednají vzájemnou oddělitelnost veškerých ve smlouvě uvedených ustanovení. V takovém případě je oddělitelnost projevem souhlasu obou smluvních stran pokračovat v závazku, i když časem vyplyne neplatnost určité jeho části. Je tak očividné, že kupříkladu u takto sjednané klauzule nelze dovozovat, že se stává rovněž neplatnou ve chvíli, kdy je neplatné jiné ustanovení smlouvy, když právě to je ten případ, pro který byla vůbec stranami sjednána. Myslitelná je rovněž taková podoba klauzule, při které si strany neujednají oddělitelnost všech, nýbrž pouze některých ustanovení smlouvy. Nejvhodnějším způsobem se při tomto záměru jeví uvedení taxativního výčtu smluvních ujednání, na která má salvátorská klauzule doléhat, stranám však nic nebrání, aby vztáhly tuto klauzuli jen na některá ustanovení i jiným způsobem, ze kterého bude záměr dostatečně patrný.⁵⁷

Výhodou sjednání salvátorské klauzule je skutečnost, že při případné neplatnosti některého ze smluvních ujednání není zapotřebí naplnit požadavky zákonem vyčtené

⁵⁴ Nutno ovšem poznamenat, že ač *inominátní* obligace logicky nemají zákonem předepsané speciální podstatné náležitosti, musí přesto tyto v obecné formě obsahovat a jejich absence bude mít stejné důsledky jako v případech závazků pojmenovaných.

⁵⁵ Pokud jde o takové definiční vymezení, viz jen například TOMSA, Miloš. Podstatné náležitosti smlouvy. In: HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník – „[P]odstatné náležitosti smlouvy (obsah právních úkonů) je označení pro ty části smlouvy, které musí obsahovat, aby byla dostatečně určitá, a pokud má jít o smlouvu určitého zákonem upraveného typu, aby šlo o smlouvu toho typu.“*

⁵⁶ Blíže k pojmu *smlouva* viz RABAN, Přemysl et al. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm, 2013, s. 34.

⁵⁷ Uvedení konkrétního výčtu bude myslitelné kupříkladu za situace, kdy smlouva obsahuje větší množství sjednaných odměn. V takové situaci bude zřejmě zájmem strany, pro kterou jsou tyto ujednány, oddělit od sebe (ne)platnost jejich sjednání, aby eventuální neplatnost jedné nezpůsobila nemožnost domoci se vyplacení ostatních. Viz ACHOUR, Gabriel – LEHKÝ, Jan. *Salvátorská klauzule pomůže při zpochybnění platnosti smluv*. Dostupné z: <http://www.glatzova.com/files/download/realit_%C4%8Dl%C3%A1nek_06_09.pdf> [cit. 2020-09-24].

v ustanovení § 576 o. z., aby mohly zůstat ostatní ujednání v platnosti. Jestliže si totiž strany smluvně sjednají doložku, ve které obě projevují souhlas a vůli být nadále vázány takovou smlouvou i při eventuální neplatnosti některé její části, je nutné toto posoudit jako dispozitivní úpravu § 576 o. z., čímž odpadá nutnost dokazovat předpoklad, že by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části, pokud by strana rozpoznala neplatnost včas, neboť o těchto skutečnostech došlo již mezi stranami ke konsensu v rámci smlouvy samotné.⁵⁸

Otázkou může být, do jaké míry lze učinit na první pohled zřejmý závěr, že salvátorskou klauzuli nelze aplikovat na podstatné náležitosti smlouvy. Z logiky věci takové sjednání této klauzule není možné, neboť jestliže se jedná o některou z podstatných náležitostí, stanoví zákon povinnost, aby toto ujednání právní jednání obsahovalo. Příčí se tak smyslu, aby se sjednala doložka, která naopak oddělení podstatné náležitosti aprobejuje. Na druhou stranu lze však čistě teoretickým úhlem pohledu uvažovat nad tím, zda by text salvátorské klauzule, který vyjadřuje souhlasnou vůli stran zůstat v závazku i přes neplatnost některé z podstatných náležitostí, mohl být posouzen jako projev vůle, který naznačuje, že obě smluvní strany mají v takové situaci zájem zůstat z jakéhokoli důvodu vázány, nyní již pravděpodobně inominační formou závazku.⁵⁹ Vzhledem k tomu, že české právo významně apeluje na poli soukromého práva na důležitost autonomie vůle,⁶⁰ posuzování právního jednání dle jeho obsahu, nikoli formy, a upřednostnění výkladu dle jeho smyslu,⁶¹ je k zamyšlení, zda by skutečně doložku, která se snaží oddělit podstatnou náležitost právního jednání, nešlo *de lege ferenda* pojímat dispozitivněji. Poněkud odlišnou problematikou, která již nachází své odrazy v praxi, je ovšem situace, kdy se na první pohled jeví, že dané právní jednání neobsahuje podstatnou náležitost, respektive obsahuje podstatnou náležitost sjednanou neplatně, avšak při hlubším zkoumání je možné dovodit, že tato ve skutečnosti neabsentuje, respektive není neplatná.⁶² V této oblasti rozhodovací praxe někdy zcela nesprávně uplatňuje *cestu menšího odporu* a prohlašuje z tohoto důvodu za neplatná ta právní jednání, kterým by platnost měla být zachována.⁶³ Není zřejmé, zda by měl být takový postup přisuzován, v žádném případě ovšem v obecném měřítku, v konkrétních případech zjednodušujícímu přístupu ze strany soudu, či zda je pozorovatelný spíše vývojový problém, při kterém zatímco dochází v mezích zákona k vývoji moderních trendů, nejsou soudy schopny na tyto prozatím efektivně reagovat.

⁵⁸ Shodně též například TRZASKOWSKI, Roman. Prawo cywilne – częśc ogólna. In: RADWAŃSKI, Zbigniew – OLEJNICZAK, Adam (eds). *System Prawa Prywatnego. Tom 2*. 3. vydání. C. H. Beck, 2019.

⁵⁹ Autor zde má na mysli podstatné náležitosti takové, které jsou esenciální pro jednotlivé druhy nominálních závazků uvedených ve zvláštní části závazkového práva, tj. § 2055 an. o. z. Uvedené tak samozřejmě nemá ambice zohlednit ty podstatné náležitosti, které musí povinně obsahovat i smlouvy inominační.

⁶⁰ Viz např. ONDŘEJEK, Pavel. Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, roč. 24, č. 3, s. 351–364 [cit. 2020-09-28]. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cpv/article/view/6153>>. Nebo FRINTA, Ondřej. Odkaz jako jeden z projevů autonomie vůle v dědickém právu. *Právník*. 2019, roč. 4, s. 370–389 [cit. 2020-09-28]. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/4/2.Frinta_370-389_4_2019.pdf>.

⁶¹ Viz např. HLAVÁČEK, David. Výklad právního jednání podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2014. In: *epravo.cz* [online]. 29. 12. 2017 [cit. 2020-09-28]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/vyklad-pravniho-jednani-podle-pravni-upravy-ucinne-od-112014-106834.html>>.

⁶² Viz například rozsudek NS ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 22 Cdo 130/2003.

⁶³ Viz například náleží ÚS ze dne 22. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 658/18 – 1, který se této problematice podrobně věnuje. Srov. též rozsudek polského Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2002, sp. zn. II CKN 726/00, ve kterém byla velice rigorózním způsobem vyjádřena absolutní neplatnost smlouvy pro neplatnost její podstatné náležitosti i přes existenci opačné vůle stran vyjádřené v salvátorské klauzuli.

Problematika salvátorské klauzule je obecně velice rozsáhlá a není nijak komplexně upravena, tudíž by jistě zasluhovala samostatné, podstatně širší pojednání, které by překračovalo možnosti tohoto příspěvku. Pro účely tohoto pojednání bylo ovšem nezbytné ji alespoň okrajově zmínit právě proto, že na takovémto ujednání stran lze vidět snahu o zachycení projevu vůle, který by v případném soudním sporu měl mít rozhodující význam.⁶⁴ Jedná se tedy o potvrzení trendu, který tíhne k vysokému důrazu na autonomii vůle jednajících osob, neboť ač zákon stanoví podmínky, za kterých má být vyřčen závěr o částečné neplatnosti namísto neplatnosti celkové, činí takto pouze dispozitivně a upřednostňuje případné projevy smluvní volnosti, které jasně vyjadřují vůli ponechat smlouvu nadále v platnosti, ač by se její část stala neplatnou. Zásadně nesprávné a v rozporu s výše uvedeným by ovšem bylo i posouzení absence salvátorské klauzule ve smluvním ujednání, kterým by se současně dovozovala absence vůle stran být vázány alespoň zčásti právním jednáním, je-li zjištěna neplatnost části jiné. Salvátorská klauzule tak v zásadě vyjadřuje vůli stran zachovat principiálně a v mezích zákonných limitů v části alespoň část jejich volních projevů ve smyslu části právního jednání, tento závěr však již neplatí *vice versa* (absence salvátorské klauzule s ohledem na její charakter považovat za implikaci ujednání vylučujícího použití § 576 o. z., jak je o tom pojednáno níže).

Srovnatelně lze pojmout rovněž ostatní ujednání, která sama o sobě existují právě proto, kdyby jakákoli část právního jednání (zde pak smlouvy) měla být neplatná. Jestliže tedy strany závazkového právního poměru využijí dispozitivnosti této zákonné úpravy a kupříkladu vyloučí použití ustanovení § 576 o. z., vyjádří tak vůli, že naopak nechťejí v případě neplatnosti některé části právního jednání zachovat v platnosti jeho *zbytek*. Lze tedy shrnout, že to budou *zbývající* náležitosti, ať už je bude možno řadit pod *naturalia negotii* či *accidentalia negotii*, které budou zákonem stanovenou první podmínku splňovat, neboť budou od ostatního obsahu, ať už jednoduše, či složitěji, oddělitelné.⁶⁵

3.4 Princip *in favorem negotii*

Dalším požadavkem, který zákon pro možnost částečné neplatnosti stanoví, je předpoklad, že by k mezi stranami sjednanému právnímu jednání došlo i bez neplatné části, kdyby tuto neplatnost druhá smluvní strana včas rozpoznala. Zákon zde tak poskytuje test toho, zda by si strany závazek ujednaly shodně i přes předchozí vědomí o neplatnosti části jejich ujednání.⁶⁶ Obecně tato podmínka ovšem pouze ukotvuje občanským

⁶⁴ Viz například náleží ÚS ze dne 14. 4. 2005, sp. zn. I. ÚS 625/03 nebo náleží ÚS ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 571/06.

⁶⁵ Viz HANDLAR, Jiří. Komentář k § 576. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*, s. 2060: „[V]ýjimkou jsou takové právní následky, které vzhledem ke své povaze mají trvat i v případě, že je právní jednání jinak neplatné (např. ujednání, která řeší postup při odstranění nedostatků, jež k neplatnosti vedly, povinnost vydat poskytnuté plnění, odpovědnostní následky, volbu práva apod.). Od zbývajících částí jsou naopak oddělitelné tzv. pravidelné a nahodilé složky právního jednání.“ Srov. ovšem dříve vyjádřenou myšlenku o správnosti neodělitelnosti podstatných náležitostí smlouvy při existenci salvátorské klauzule.

⁶⁶ K použití tohoto testu v praxi viz např. náleží Finančního arbitra ze dne 20. 3. 2017, sp. zn. FA/SU/374/2015: „[K] tomu, aby bylo možné považovat právní jednání za částečně neplatné, musí finanční arbitř zkoumat i vůli smluvních stran, resp. to, zda by smluvní strana, která nezpůsobila neplatnost právního jednání (v tomto případě Navrhovatel), takovéto právní jednání učinila i bez jeho neplatné části. V daném případě lze předpokládat, že by Úvěrovaní s Institucí uzavřeli Smlouvu o úvěru i bez části, podle které měla Instituce Úvěrovaným poskytnout peněžní prostředky ve výši 537.000 Kč, neboť motivací Úvěrovaných k uzavření Smlouvy o úvěru bylo splacení alespoň části jejich stávajících závazků vůči jiným věřitelům, k čemuž by došlo i při získání úvěru pouze v částce 213.000 Kč. Finanční arbitř proto uzavírá, že neplatnost Smlouvy o úvěru v části, podle které Instituce poskytla Navrhovateli úvěr ve výši 537.000 Kč, nezpůsobuje neplatnost Smlouvy o úvěru jako celku a finanční arbitř tak Smlouvu o úvěru ve zbývajících částech považuje za platnou.“

zákoníkem podporovaný a proklamovaný princip *in favorem negotii*, který výslovně zakotvuje též § 574 o. z. Na základě tohoto by stranám závazkového právního poměru nemělo být z důvodu vysoké rigidnosti právní normy bráněno ujednat si mezi sebou práva či se zavázat k povinnostem a tato později ztratit z důvodu neplatnosti části ujednání, které dokonce nemusí mít s meritem závazku nic společného. Prokáže-li se tak, že daná část závazkového právního poměru je sice neplatná, ale pro samotné strany tohoto závazku se jedná o ujednání, bez kterého by zbylý obsah závazku mezi sebou stejně uzavřely, není namístě uvažovat o tom, že neplatnost marginální a pro strany třeba i nepodstatné části by měla zneplatnit celé ujednání jako celek a zabránit tak stranám upřednostnit jimi vyjádřenou vůli. Takto by se obecně mělo postupovat i s ohledem na jednu ze zásad občanského práva samotného, tj. že je zapotřebí hledat spíše důvody pro platnost právního jednání, nikoli jeho neplatnost (*potius valeat actus quam pereat*).⁶⁷ Důvodová zpráva k o. z. k této zásadě dokonce doplňuje, že její význam a důležitost pro povahu soukromého práva a rozumnou potřebu běžných soukromých občanských styků je také důvodem, proč je tato „výslovně formulována jako právní pravidlo uvozující ustanovení o neplatnosti právních jednání“.⁶⁸

V pojetí celého občanského zákoníku je tak zásadní důraz na vůli stran. Veškeré výše uvedené zásady se pouze ve výsledku spojují do jednoho konglomerátu, který vyobrazuje, jakým způsobem je v českém právním prostředí závazkové právo vystavěno. Počínaje ústavním pořádkem a konče jednotlivými ustanoveními občanského zákoníku tak lze vidět, že ač lze naznačovat a dovozovat, že současná právní úprava tíhne spíše k názoru o přednosti částečné neplatnosti před neplatností celkovou, jsou to právě základní zásady práva jako takového, zejména poté ty odvětvové, které směřují výklad těchto ustanovení k nutnosti zjišťování skutečné vůle stran. Ve výsledku je tak zejména na stranách, zda budou chtít, aby bylo neplatné celé právní jednání, či pouze jeho jednotlivé části. Je proto otázkou výkladu případ od případu, zda postupným uplatněním výkladových metod lze dospět k závěru, že je v daném případě vůlí jednajících osoby být právním jednáním vázán i přes jeho částečnou neplatnost, či zda taková vůle chybí a v důsledku zákona nejsou ani dány důvody pro částečnou neplatnost právního jednání. S tímto je v souladu i skutečnost, že ustanovení § 576 o. z. má dispozitivní povahu. V praxi je proto možné jak vyloučení jeho použitelnosti na daný závazkový právní poměr, tak naopak možnost konkretizace zákonem stanoveného minima kupříkladu ve formě salvátorské klauzule.

Související otázkou může být rovněž částečná zdánlivost (nicotnost) právního jednání a její dopady na jednotlivá ujednání. Zdánlivé právní jednání upravuje § 551 a násl. o. z. a rovněž v tomto případě lze aplikovat výše prezentované postupy. Je-li tedy část právního jednání, oddělitelná od zbylého celku v souladu s ustanovením § 576 o. z., pouze zdánlivá, nezapříčiní to zdánlivost celého právního jednání. Postupem *per analogiam* je tak zapotřebí dovozovat, že úprava vztahující se na částečnou neplatnost právního jednání je použitelná i pro částečnou zdánlivost a výše učiněné závěry se tak aplikují obdobně.⁶⁹

⁶⁷ K potvrzení uplatnění této zásady v českém právním prostředí viz například 1) nález ÚS ze dne 11. 10. 2016, sp. zn. III. ÚS 882/16 – 1, marg. 26, 2) nález ÚS ze dne 28. 11. 2017, sp. zn. III. ÚS 3033/17 – 1, marg. 22 nebo 3) usnesení ÚS ze dne 10. 3. 2020, sp. zn. III. ÚS 3686/19 – 1, marg. 11.

⁶⁸ Viz Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶⁹ Shodně též např. HANDLAR, Jiří. Komentář k § 576. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*, s. 2060, nebo ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Komentář k § 576. In: ŠVESTKA, Jiří. *Občanský zákoník: komentář*. [online]. Dostupné z: <<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/13/11656/1/2/>> [cit. 2020-09-28].

4. Shrnutí upřednostnění částečné neplatnosti z pohledu právně teoretického

Historickým vývojem se právní řád na území dnešní České republiky vyvíjel tak, že v současnosti již po mnoho let upřednostňuje výrazným způsobem částečnou neplatnost. Zcela jasně tato skutečnost vyplývala z Obecného zákoníku občanského, který sám o sobě nestanovil žádné dodatečné podmínky a pouze deklaroval, že se musí za účelem zachování smlouvy v platnosti oddělit její nemožná (terminologicky dnes neplatná) část, pokud oddělitelná je. Později tuto úpravu víceméně přebírá obč. z. 1964, přičemž v jeho dílci již bylo možné pozorovat snahu o vytvoření ustanovení takového, které nabádá k respektování vůle jednajících osob. To, co bylo v Obecném občanském zákoníku pouze logicky ze systematiky soukromého práva dovozováno, se tak v obč. z. 1964 stanovilo výslovně, zřejmě za účelem zdůraznění této nutnosti. Kromě samotné povahy a obsahu právního úkonu (dnes právního jednání) tak musela být možnost oddělitelnosti zkoumána i z hlediska okolností, za nichž k právnímu úkonu došlo. To se dále odrazilo, avšak s koncepční úpravou, i v textu obč. z., který již samotné zkoumání oddělitelnosti pozměnil tak, že je zapotřebí analyzovat, zda by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části, pokud by tuto jednající strana rozpoznala včas. Z původní snahy definovat co nejpřesněji samotnou oddělitelnost se tak vývoj dostává spíše do fáze důrazu na vůli jednající osoby.

Tento trend však není pozorovatelný jen na našem území, nýbrž i v zahraničí. Argumentovat lze tak kromě historického kontextu i komparací s právními řády jiných evropských států. Jako příklad lze demonstrovat § 139 německého BGB, který stanoví, že pokud je část právního jednání neplatná (německá terminologie v tomto ohledu používá výraz *nicotná/nichtig*), způsobí to i neplatnost celku, pokud ovšem nelze předpokládat, že by bylo právní jednání provedeno i bez takto „vadné“ části.⁷⁰ Lze tak pozorovat, že německá úprava myšlenkově odpovídá té české, přičemž rozdílné je stanoven „pouze“ počet podmínek pro možnost aplikace jen částečné neplatnosti. Zatímco o. z. stanoví kromě předpokladu sjednání shodného závazku i bez neplatné části rovněž doplněním slovy *rozpoznala-li by strana neplatnost včas*, německý BGB si vystačí pouze s první podmínkou, tj. neplatnost části právního jednání nemusí automaticky zakotvit neplatnost celku, jestliže by druhá strana do závazku vstoupila i bez neplatné části. Ponecháme-li však stranou tuto, pro účely tohoto pojednání marginální, nuanci, je možno uzavřít, že rovněž německé právo se staví na podporu částečné neplatnosti a pro tyto účely poskytuje právní konstrukci, na jejímž základě lze případně upřednostnit vůli jednajících osob před automatickým zneplatněním z důvodu neplatné části. Německá právní úprava se tak s tou českou shoduje na dvou úrovních. V té první je vidět jednoznačně stejná snaha o upřednostnění částečné neplatnosti před neplatností celkovou. V té druhé poté v rámci konkretizace zkoumání možnosti oddělitelnosti jednotlivých ujednání v rámci právního jednání rovněž ve shodě s českým právem klade přímý důraz na to, zda by vůle jednajících osob byla taková, že by spolu vstoupily do závazku, ve kterém by neplatné ujednání absentovalo.

Jakousi paralelou k českému i německému právu je v tomto směru i úprava obsažená třeba v maďarském občanském zákoníku. Z ustanovení čl. 6:114 odst. 1 maďarského občanského zákoníku totiž vyplývá, že pokud důvod neplatnosti stíhá pouze určité části

⁷⁰ V originálním znění: „[I]st ein Teil eines Rechtsgeschäfts nichtig, so ist das ganze Rechtsgeschäft nichtig, wenn nicht anzunehmen ist, dass es auch ohne den nichtigen Teil vorgenommen sein würde.“

smlouvy, měly by se právní následky neplatnosti vztahovat pouze na tyto části, přičemž se současně uvádí, že v případě takové částečné neplatnosti by na jejím základě měla být za neplatnou považována smlouva jako celek pouze v případě, že se lze důvodně domnívat, že by strany takový kontrakt bez neplatného ustanovení neuzavřely.⁷¹ I v případě maďarské úpravy lze tedy spatřovat snahu o upřednostnění částečné neplatnosti, přičemž teprve v případě, že by takový postup nebyl v souladu s projevenou vůlí stran, se lze přiklonit k neplatnosti celkové. V souladu s výše popsányými zásadami českého práva zde lze tedy spatřovat obdobnou konstrukci, která je dokonce volnější než česká úprava v tomto ohledu, neboť v podstatě jediný prvek, který je způsobilý zabránit částečné neplatnosti ve prospěch neplatnosti celkové, tvoří právě princip respektu autonomii vůle smluvních stran.

Při analýze dalších právních řádů lze spatřovat, že lze nalézt nejen argumenty pro správnost současné české úpravy, nýbrž lze nalézt též vzory, kterými by se dalo při „větší odvaze“ inspirovat do budoucna. Takovou inspirací je například francouzská právní úprava, která jde v upřednostňování částečné neplatnosti ještě o krok dál než právní řády výše zmíněné.⁷² Konkrétně čl. 1184 francouzského *Code Civil* totiž stanoví,⁷³ že pokud neplatnost postihuje pouze jedno či více ujednání daného kontraktu, má to za následek neplatnost celku pouze v případě, že tato ujednání představovala pro strany či alespoň jednu z nich rozhodující faktor závazku.⁷⁴ Tato úprava tedy naopak poskytuje pouze jedinou podmínku, kterou je zapotřebí naplnit, aby bylo možno uvažovat o neoddělitelnosti daného ujednání, kterou je to, že dané ujednání bylo v procesu sjednávání daného závazku alespoň pro jednu z jednajících stran klíčové.⁷⁵ Částečná neplatnost je tedy pro tento právní řád něco tak samozřejmého, že zákonodárce naopak stanovil podmínky pro neoddělitelnost,⁷⁶ což představuje opačný postup, než který zvolil český zákonodárce, avšak za účelem dosažení shodného cíle.⁷⁷

⁷¹ Čerpáno z anglického překladu maďarského občanského zákoníku [cit. 2020-09-24], dostupné z: <https://tdziegler.files.wordpress.com/2014/06/civil_code.pdf>.

⁷² Viz např. BELL, John – BOYRON, Sophie – WHITTAKER, Simon. *Principles of French Law*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.

⁷³ Blíže k tomuto článku viz např. LHERSONNEAU, Gaétan. Réforme du droit des obligations: nullité et caducité du contrat. *Revue juridique de l'Ouest*. 2016, vol. 2. s. 59–69.

⁷⁴ Čerpáno z anglického překladu *Code Civil* [cit. 2020-09-24], dostupné z: <http://www.textes.justice.gouv.fr/art_pix/THE-LAW-OF-CONTRACT-2-5-16.pdf> [cit. 2020-09-24]. K aplikaci tohoto ustanovení viz například rozhodnutí francouzského *Cour de Cassation, Chambre commerciale* 3. 2. 1998, č. j. 95-18.631.

⁷⁵ Srov. francouzská soudní rozhodnutí 1) *Cour de cassation, civile, Chambre civile 3*, z 27. 10. 2016, č. j. 15-23.846, 2) *Cour de cassation, civile, Chambre civile 3* z 24. 6. 2014, č. j. 12-24.636, 3) *Cour d'appel de Lyon* z 23. 10. 2003, č. j. 2001/05027, nebo 4) *Cour de cassation, civile, Chambre sociale* z 22. 3. 2016, č. j. 14-17.926.

⁷⁶ Zákonodárce tak učinil pomocí reformy francouzského *Code Civil* v závazkové části, neboť mu úprava neobsahující ustanovení o částečné neplatnosti připadala neúplná. Přistoupil proto k zákonnému zakotvení subjektivního kritéria pro posouzení částečné neplatnosti, neboť toto již v mezidobí dovodila judikatura. Viz BAMDÉ, Aurélien. *L'étendue de la nullité: nullité partielle et nullité totale*. In: A. Bamdé & J. Bourdoiseau – *Le Droit dans tous ses états* [online]. 26. 9. 2017 [cit. 2020-09-28]. Dostupné z: <<https://aurelienbamde.com/2017/09/26/letendue-de-la-nullite-nullite-partielle-et-nullite-totale/>>.

⁷⁷ Shodný postup zvolil kupříkladu také zákonodárce polský, který v čl. 58 § 3 polského občanského zákoníku stanovil, že pokud je neplatností dotčena pouze část právního úkonu, zůstávají ostatní části právního úkonu účinné, ledaže by z okolností vyplývalo, že bez neplatných ustanovení by úkon nebyl učiněn. Dosti obdobné ustanovení dále obsahuje také i čl. 20 E Federálního zákona, kterým se doplňuje švýcarský občanský zákoník (dostupný například z: <<https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19110009/index.html#a20>> [poslední návštěva 2020-09-24]). Srov. rozhodnutí švýcarského nejvyššího soudu (civilního) z 27. 1. 1994, sp. zn. 120 II 35, ve věci *Banque X. v. H.*, nebo rozhodnutí švýcarského nejvyššího soudu (civilního) z 15. 6. 1976, sp. zn. 02 II 211, ve věci *Servette Football Club v. Perroud*.

5. Konflikt autonomie vůle a nutnosti ochrany slabší strany

Výše uváděná koncepce a celkové posouzení možnosti, případně nutnosti částečné neplatnosti v českém právním řádu vycházelo z plné autonomie vůle stran.⁷⁸ Autonomie vůle, jak bylo výše podrobně rozebráno, představuje ústavněprávní princip obsažený v čl. 2 odst. 4 Ústavy či v ustanovení čl. 2 odst. 3 LZPS, mimo režim ústavních předpisů též v ustanovení § 1 odst. 2 o. z.⁷⁹ Veškeré dříve v tomto příspěvku učiněné závěry tak implicitně kalkulovaly s tím, že obě smluvní strany se vůči sobě nacházejí v rovném postavení⁸⁰ a neexistuje žádné zákonné omezení, které by jim bránilo smluvně si upravit v mezích zákona své poměry jakýmkoli způsobem, tedy upravit konkrétní práva a povinnosti v závazkověprávním poměru. Takováto smluvní svoboda je zajisté namístě a pro fungování nejen občanského práva v praxi zcela nutná. Není ovšem bezbřehá, neboť zákon předvídá i situace, kdy z určitých důvodů stranám není umožněno v plném rozsahu ujednat vše, k čemu jejich společná vůle směřuje. Takto tomu je v případech, že by ujednání stran bylo v rozporu se základními hodnotami, které zákonná úprava chrání, např. právní jednání přičítá se dobrým mravům, odporující zákonu, zavazující k plnění nemožného apod.,⁸¹ ale rovněž v některých případech, kdy se jedna ze stran vůči druhé nachází ve zvláštním postavení. Právě druhá z těchto situací bude v dalším pojednání předmětem zájmu ve vztahu k částečné neplatnosti.

Již z obecné koncepce svobody vyplývá,⁸² že svoboda jednoho musí být omezena ve chvíli, kdy by nepřiměřeně zasahovala do svobody druhého.⁸³ V právu tomu nemůže být jinak – stejně tak jako svoboda jednoho nachází svou hranici tam, kde již začíná svoboda druhého, lze nazírat i na dosahy jednotlivých ústavněprávních zásad. Jestliže jsou tyto schopny fungovat ve vzájemné interakci, je situace bezproblémová. Pokud ovšem existují takové ústavní zásady, kdy jedna již do jisté míry omezuje druhou, je nutno v praxi jejich vztah posuzovat právě na základě nastíněné koncepce jejich vzájemného omezování.⁸⁴ Z tohoto důvodu ani autonomii vůle smluvních stran nelze považovat za zásadu zcela neomezenou, neboť tato zásada „naráží“ na zásadu jinou, totiž na ochranu slabší smluvní

⁷⁸ Srov. například MYŠÁKOVÁ, Petra. Autonomie vůle v mezinárodní arbitráži. *Právní rádce*. 2008, č. 4.

⁷⁹ Viz ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 13–24.

⁸⁰ Rovným postavením, tj. rovností stran, se má na mysli rovnost v tom smyslu, v jakém je v právu běžně chápána. Nejedná se tedy nutně o rovnost materiální, nýbrž o fikci principu rovnosti vystavené na základě zákonného poskytnutí stejných práv a povinností. Proto se v procesním právu poněkud přesněji hovoří o „rovnosti zbraní“. Více viz například BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 7–8, s. 24–36; PŘÍDAL, Ondřej. Pojem právo na spravedlivý proces v civilním řízení. *Právní rozhledy*. 2010, č. 20, s. 731–736 nebo KÚSOVÁ, Eva. Spravedlivý proces: I. Rovnost zbraní v řízení o předběžném opatření z pohledu účastníka, jemuž je ukládána povinnost (povinného). *Bulletin advokacie*. 2017 [cit. 2020-09-26]. Dostupné z: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/spravedlivy-proces-i-rovnost-zbrani-v-rizeni-o-predbeznem-opatreni-z-pohledu-ucastnika-jemu-z-je-ukladana-povinnost-povinného/>>. Srov. též například 1) rozsudek NS ze dne 11. 6. 2008, sp. zn. 32 Cdo 1201/2007 nebo 2) Rozsudek ESLP ze dne 19. 9. 2017, stížnost č. 35289/11, ve věci *Regner v. Česká republika*.

⁸¹ Viz SALAČ, Jaroslav. Rozpor s dobrými mravy a se zákonným zákazem. *Právní rozhledy*. 2000, č. 6, s. 250.

⁸² Viz například NAXERA, Vladimír – STULÍK, Ondřej. *Teorie společenských smluv: analýza vybraných novověkých konceptů*. Brno: Václav Klemm, 2013.

⁸³ Podstatu zcela přesně vyjádřil již Zechariah Chafee, Jr. svým citátem: „Your right to swing your arms ends just where the other man's nose begins.“ Viz CHAFEE, Zechariah, Jr. Freedom of Speech in War Time. *Harvard Law Review*. 1919, Vol. 32, No. 8, s. 957.

⁸⁴ V praxi se k vyřešení střetu ústavních zásad využívá test proporcionality. K tomu více např. ZELENÁJOVÁ, Zuzana. Riešenie kolízie práv druhej generácie v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, č. 3, s. 377–390.

strany. I tato zásada, ač není výslovně uvedena v ústavním pořádku ČR, má postavení principu ústavněprávního významu, „*jímž se orgány veřejné moci mají v aplikační praxi povinnost řídit*“.⁸⁵ Je tak zapotřebí posoudit, jaký je dosah autonomie vůle a kde je již této ústavněprávní zásadě vystavena hranice jinou zásadou, tj. ochranou slabší smluvní strany, a jaký má toto dopad na částečnou neplatnost.

V českém právním řádu, se zaměřením *à priori* na úpravu obsaženou v o. z., lze najít vícero ustanovení, která postavení slabší strany upravují pro určité situace, přičemž pro tyto stanovují zvláštní právní úpravu, která má za cíl do jisté míry narovnat postavení obou smluvních stran při sjednávání závazku. Právní úprava tak na tomto místě upozaduje možnost stran neomezeně si ujednat cokoli na základě autonomie jejich vůle, neboť zákonodárce v určitých případech považuje za důležitější chránit některé jiné právní zájmy – tímto zájmem je v daném případě ochrana slabší smluvní strany.

Je ovšem velice obtížné posuzovat, kdo v daném závazkověprávním poměru skutečně onou slabší stranou je. Zákon upravuje situace takové, u kterých lze logicky presumovat, že slabší stranou bude zpravidla právě ta, které je ochrana poskytována. Tímto se má na mysli zejména úprava postavení spotřebitele obsažená v ustanoveních § 1810 a násl. o. z. Zákon v této sekci stanoví, že se na smlouvy, které se spotřebitelem⁸⁶ uzavírá podnikatel,⁸⁷ a na závazky z nich vzniklé použije speciální úprava, která zásadním způsobem přidává k obecné úpravě závazkových právních poměrů spotřebiteli práva a úměrně tomu stanoví podnikateli dodatečné povinnosti. Ve vztahu k problematice částečné neplatnosti je podstatné demonstrovat, jakým způsobem „zprísňené“ kontraktační podmínky dopadají právě na možnost částečné neplatnosti pod argumentem autonomie vůle smluvních stran. Kupříkladu ustanovení § 1812 odst. 2 věta první o. z. stanoví, že se nepřihlíží k ujednáním odchylným se od ustanovení zákona stanovených k ochraně spotřebitele.⁸⁸ V této dikci nelze spatřovat problém, neboť bude-li smlouva mezi spotřebitelem a podnikatelem obsahovat ujednání, které se odchylně od ustanovení zákona stanovených k ochraně spotřebitele jakožto slabší strany, nepřihlíží se právě k tomuto ujednání. Textací daného ustanovení je tak zapotřebí pozorovat, že i v této větě lze vidět projev upřednostnění částečné neplatnosti, respektive zdánlivosti. Vedle tohoto ustanovení lze obdobně pozorovat i na § 1815 o. z., které rovněž poskytuje spotřebiteli ochranu, a to tím způsobem, že se nepřihlíží k nepřiměřenému ujednání, ledaže se jej spotřebitel dovolá. Není tak stanoveno, že by smlouva, která obsahuje ujednání pro spotřebitele nevýhodné (nepřiměřené), a tudíž odporující zákonu, měla být automaticky posouzena jako neplatná, nýbrž stanoví se pouze to, že se nepřihlíží k daným, tudíž samostatným ujednáním v rámci této smlouvy. Zákon tak vyslovuje zdánlivost takového ujednání, avšak v žádném případě pouze na tomto základě nedovozuje důsledky pro celou smlouvu jako takovou. Smlouva tedy ve zbývajícím rozsahu zůstává nadále platná.⁸⁹ Tento postup zákonodárce lze shledat jako

⁸⁵ Viz nálezy ÚS ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16–2.

⁸⁶ Blíže k tomuto pojmu viz např. HADAŠ, Jiří. Definice spotřebitele dle NOZ – některé aspekty průměrného spotřebitele dle současné judikatury. In: *epravo.cz* [online]. 14. 5. 2014 [cit. 2020-09-24]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/definice-spotrebitel-dle-noz-nektere-aspekty-prumerneho-spotrebitel-dle-soucasne-judikatury-94146.html>>.

⁸⁷ Blíže k tomuto pojmu viz např. LASÁK, Jan. Komentář k § 420. In: BÍLKOVÁ, Jana et al. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1–654). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1605.

⁸⁸ Obdobně též např. § 2239 o. z., který stanoví, že se nepřihlíží k ujednání, které ukládá nájemci povinnost a je vzhledem k okolnostem zjevně nepřiměřené.

⁸⁹ Shodně též PELIKÁNOVÁ, Irena – PELIKÁN, Robert. Komentář k § 1812. In: *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.

správný, neboť by na jednu stranu bylo nepřiměřeným zásahem do smluvní autonomie stran, kdyby kvůli zdánlivosti jednotliviny dovozoval důsledky i pro právní jednání jako celku. Na druhou stranu se zároveň zvolenou textací přiměřeně poskytuje ochrana spotřebiteli jako slabší straně závazku.

Ohledně autonomie vůle ve spotřebitelských smlouvách je však zajímavá věta druhá citovaného ustanovení, která stanoví, že se závěry o zdánlivosti jednotlivých ujednání odporující zákonným ustanovením na ochranu spotřebitele uplatní i v případě, že se spotřebitel vzdá zvláštního práva, které mu zákon poskytuje. Zde lze již spatřovat vzájemný střet ústavněprávních zásad autonomie vůle a ochrany slabší strany, neboť se výslovně stanoví, že i kdyby slabší strana, v této souvislosti vždy spotřebitel, smluvně projevila vůli, že si chce s druhou smluvní stranou ujednat vzdání se určitého práva, které obecně slouží k jeho ochraně, k takovému projevu vůle spotřebitele se nepřihlíží.⁹⁰ Zákon tedy v podstatě neaprobuje v případě spotřebitele jakýkoli smluvní projev, který by předem vedl ke zhoršení jeho postavení, neboť k žádnému takovému projevu se nepřihlíží.⁹¹ Na druhou stranu toto nevyklučuje, aby spotřebitel nevyjádřil takový projev později za situace, kdy zejména dojde ke vzniku sporu a kdy jsou známy veškeré skutkové a právní okolnosti, které by mohly vést k určení neplatnosti, respektive částečné neplatnosti právního jednání.

Celá koncepce je však vybudována na předpokladu, že je to právě spotřebitel, kdo představuje v právním poměru slabší stranu. Z hlediska výstavby o. z. je tak dané ustanovení v pořádku, protože navazuje obecně na proklamaci spotřebitele jako slabší strany, v praxi si však lze představit, jistě ojedinělé, přesto teoreticky možné, případy, ve kterých bude ze všech úhlů pohledu pouze s výjimkou tohoto zákonného normativu právě spotřebitel představovat smluvní stranu materiálně silnější, tj. nejen profesionálně či z jiných důvodů dobře informovanou a edukovanou, ale také v postavení, kdy si vybírá mezi více, ne-li dokonce větším množstvím poskytovatelů konkrétního srovnatelného plnění, kteří mají zájem v konkurenčním prostředí takového příjemce (spotřebitele) získat. I v případě, že se spotřebitel vzdá některého svého práva či zaváže k povinnosti, která zhoršuje jeho postavení, se však opět uplatní závěry o částečné neplatnosti (zdánlivosti) a závazek tak zůstane za účelem ochrany spotřebitele platný.⁹² Dále lze zmínit obecnou ochranu slabší

⁹⁰ V této souvislosti viz též čl. 25 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU, ze dne 25. 10. 2011, o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES: „[V]šechny smluvní podmínky, na jejichž základě pozbývají práva zaručená touto směrnicí přímo nebo nepřímo platnost nebo jsou omezena, nejsou pro spotřebitele závazné.“ Vzájemný vztah tohoto ustanovení s dikcí o. z. pozoruje rovněž PELIKÁNOVÁ, Irena – PELIKÁN, Robert. Komentář k § 1812. In: *Občanský zákoník: komentář*.

⁹¹ K posouzení této problematiky v dimenzi evropského práva viz například 1) rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 4. 6. 2009, sp. zn. C-243/08, ve věci *Pannon GSM Zrt. v. Erzsébet Sustikné Gyórfi*, 2) rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. 6. 2012, sp. zn. C-618/10, ve věci *Banco Español de Crédito SA v. Joaquín Calderón Camín*, 3) rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. 3. 2013, sp. zn. C-415/11, ve věci *Mohamed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, 4) rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 30. 5. 2013, sp. zn. C-488/11, ve věci *Dirk Frederik Asbeek Brusse, Katarina de Man Garabito v. Jahani BV* nebo 5) rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 30. 4. 2014, sp. zn. C-26/13, ve věci *Árpád Kásler et Hajnalka Káslerne Rábai v. OTP Jelzálogbank Zrt*.

⁹² Tento záměr zákonodárce potvrzuje rovněž důvodová zpráva. Viz VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Sb.: „[O]dstavec 2 vyjadřuje donucující povahu ustanovení k ochraně spotřebitele. Ujednají-li si strany od nich odchylku, nepřihlíží se k ní. To znamená, že taková odchylka je právně bezvýznamná, pro právo neexistující a nevyplývají z ní žádná práva a žádné povinnosti. Platnost zbytku smlouvy tímto však zůstává nedotčena. To platí i v případě, že nedojde k zvláštnímu ujednání, ale spotřebitel se jednostranně vzdá svého subjektivního práva přiznaného mu ustanoveními tohoto dílu.“

strany stanovenou § 433 o. z., který ve svém odst. 2 uvádí vyvratitelnou právní domněnku, že slabší stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním. Rovněž na tomto místě lze dovozovat možný rozpor mezi zcela svobodnou vůlí stran a ochranou slabší strany.

V praxi je pak tedy mnohdy velmi tenká, a často dokonce latentní hranice mezi tím, co bude uznáno jako vyjádření vůle smluvních stran, a co již bude, i přes jasně projevenou vůli jednajících osob, posouzeno jako odporující zákonným ustanovením na ochranu slabší strany, a tudíž nepřípustné. Detailní rozbor problematiky ochrany slabší strany v českém právním řádu by však pro svou rozmanitost požadoval daleko větší prostor,⁹³ zde je uveden pouze nástin vyobrazující, že při posuzování částečné neplatnosti může „do hry“ vstoupit i jiný aspekt, a to kupříkladu právě střet autonomie vůle jako výchozího principu pro posuzování neplatnosti smluvních ujednání a ochrany slabší strany, kdy v některých případech ani samotný projev vůle vyjádřený smluvně nebude přípustný.⁹⁴

6. Nutnost upřednostnění koncepce částečné neplatnosti a opačné pojetí prezentované rozhodovací praxí

Z výše uvedeného rozboru aktuálního stavu českého právního řádu lze dovodit, že zákonná textace se kloní ve prospěch koncepce částečné neplatnosti, nikoli celkové. I kdyby se toto nezdálo jako zcela jednoznačné pouze na základě textu zákona, je zapotřebí podrobným procesem interpretace ustanovení § 576 o. z. dojít k závěru, že zákonodárce do daného ustanovení jednoznačně promítl vůli upřednostňovat částečnou neplatnost. Onu tendenci směrem k částečné neplatnosti potvrzuje i historický vývoj, kdy rovněž již Obecný zákoník občanský a obč. z. 1964 směřovaly jasně k této doktríně. Nutné ovšem je, aby byl správný výklad činěn i na poli judikatorní praxe. V této oblasti je však možné již po řadu let nacházet rozpory mezi teorií a praxí, neboť východiska o nutnosti upřednostnění částečné neplatnosti před neplatností absolutní neaplikují soudy vždy vhodně, respektive v rámci jejich výkladu je dikce zákona chápána odlišně.

Částečnou neplatnost jistě nelze automaticky aplikovat na jakýkoli případ, když každá nastalá situace projevuje svá specifika. Při aplikaci částečné neplatnosti tak musí do popředí opět nastoupit základní zásady občanského práva, přičemž těmito je zapotřebí na danou problematiku nazírat. Stanoví-li text zákona, že v případě, kdy se neplatnost týká pouze oddělitelné části právního jednání, je neplatná pouze tato, pokud lze předpokládat, že by k tomuto právnímu jednání došlo i bez neplatné části, rozpoznala-li by strana neplatnost včas, je nutno vůči tomuto v první řadě posuzovat samotnou vůli jednajících osob.⁹⁵ Na základě této stěžejní zásady by se tak mělo ještě před samotným uplatněním ustanovení § 576 o. z. posoudit, zda zde vůbec existuje vůle stran k tomu, aby k pokusu

⁹³ Pro podrobnější rozbor viz například BEJČEK, Josef. Malí a střední podnikatelé jako slabší strana v hospodářském styku? *Obchodněprávní revue*. 2014, č. 11–12, s. 316–321, FISCHEROVÁ, Eliška. Vybrané aspekty ochrany slabší strany v civilním procesu. *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, roč. 14, č. 1, s. 133–143.

⁹⁴ Více ke vzájemnému střetu těchto ústavních zásad viz například GERLOCH, Aleš. Ke střetu principu autonomie vůle (smluvní svobody) a pravidel ochrany spotřebitele. *Soudce*. 2013, č. 6, s. 4.

⁹⁵ Viz např. rozsudek NS ze dne 23. 8. 2007, sp. zn. 33 Odo 771/2005: „[...] musí se soud zabývat tím, zda jej lze oddělit od ostatního obsahu právního úkonu (§ 41 obč. zák.), přičemž je třeba dbát, aby byla respektována vůle účastníků s přihlédnutím k účelu, jehož dosažení osoba konající právní úkon sledovala. Jen tak lze zjistit, zda jde o právní úkony navzájem od sebe oddělitelné a způsobilé samostatné existence nebo zda je nutno smlouvu pojmát jako jeden nedílný celek.“ Shodně též například rozsudek NS ze dne 19. 3. 2014, sp. zn. 30 Cdo 531/2014.

o oddělení a zneplatnění pouze části právního jednání došlo.⁹⁶ Praktická aplikace § 576 o. z. by tak měla v první řadě spočívat v posouzení ze strany soudu, zda lze v konkrétní situaci a z pohledu konkrétního skutkového soudem zjišťovaného a zjištěného stavu spatřovat vůli stran zneplatnit pouze dané ujednání a nadále být vázán právním jednáním v rozsahu platné části. Zde tedy dochází k nutnosti posuzovat případ od případu na základě základních zásad ve formě autonomie vůle a smluvní volnosti jakožto jejího projevu. Pokud poté taková vůle odvoditelná je, je zapotřebí upřednostnit v souladu s dikcí zákona částečnou neplatnost.⁹⁷ Takový postup však soudy v současnosti ne vždy aplikují a v praxi lze žet mnohdy sledovat přístup spíše opačný. Lze se totiž setkat s rozhodnutími, která preferují v určitých specifických případech dokonce nepřijetí doktríny o nutnosti částečné neplatnosti a argumentují, že je v takovém případě namíste neplatnost celková.⁹⁸

Provedeme-li tedy krátký exkurs do rozhodovací praxe českých soudů v oblasti možnosti částečné oddělitelnosti, lze pozorovat, že pokud bychom měli učinit závěr o výchozí částečné neplatnosti a jejich projevech v praxi pouze na základě judikatury, nebylo by možné dojít k jednotnému závěru. Soudy jsou při svém rozhodování vždy vázány zákonem, avšak i přesto, že počínaje přinejmenším Obecným zákoníkem občanským obsahovala zákonná úprava vždy poměrně jasné vymezení částečné neplatnosti, je rozhodovací praxe v této věci snad až poněkud *zmatečná*.

Nutné povědomí o možnosti oddělitelnosti jednotlivých ujednání lze například prezentovat na rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 4 Cz 124/92. Již v tomto rozhodnutí, vztahujícím se k předcházející úpravě (obč. z. 1964), soud uvedl, že možnost částečné neplatnosti se pod režimem § 41 obč. z. 1964 vztahuje na všechna právní jednání, přičemž v rámci smluv i na ty, které podléhají registraci. Pokud tedy dle Vrchního soudu v Praze je neplatná jen část smlouvy navržené k registraci a tuto lze dle zákonného režimu oddělit od zbývajících platných částí, „[j]e třeba připustit, aby platná část smlouvy byla registrovaná a návrh na registraci byl zamítnut jen pokud jde o oddělitelnou část neplatnou“.⁹⁹ I v tomto rozhodnutí se však vzápětí dodává, že je vždy třeba zkoumat, zda je takové rozhodnutí v souladu s jazykovým vyjádřením smlouvy a vůlí stran.¹⁰⁰ Takový postup se jeví jako zcela souladný s výše učiněnými závěry o postupu a užití možnosti částečné neplatnosti. Správný postup lze demonstrovat i na některých příkladech z rozhodovací praxe NS. Kupříkladu v jednom ze svých rozhodnutí¹⁰¹ NS považoval za správný postup soudů nižších instancí, kdy byla těmito dovozena oddělitelnost ujednání o zaplacení storno poplatku, které tvořilo součást dohody, jíž smluvní strany zrušily původní smlouvu o smlouvě budoucí. Oddělení daného ujednání bylo považováno za správné i přesto, že jedna ze stran namítala, že by smlouvu neuzavřela, kdyby neobsahovala dotyčné ujednání

⁹⁶ Tento postup je ostatně ve shodě s předchozí právní úpravou, ve které bylo zapotřebí ustanovení § 41 obč. z. 1964 vykládat v kontextu jeho § 35 odst. 2, který zdůrazňoval, že je zapotřebí výkladu nejen dle jazykového vyjádření, nýbrž zejména podle vůle jednající osoby, pokud tato není v rozporu s jazykovým projevem.

⁹⁷ Viz např. usnesení ÚS ze dne 18. 8. 2020, sp. zn. IV. ÚS 1958/20–1.

⁹⁸ Viz např. 1) usnesení NS ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 (velký senát), 2) rozsudek NS ze dne 15. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 403/2011, 3) rozsudek NS ze dne 29. 9. 2014, sp. zn. 33 Cdo 2504/2014, 4) usnesení NS ze dne 2. 9. 2015, sp. zn. 26 Cdo 2752/2015, 5) usnesení NS ze dne 6. 12. 2017, sp. zn. 26 Cdo 4855/2017 nebo 6) rozsudek NS ze dne 24. 1. 2019, sp. zn. KSPA 59 INS XY 59 ICm XY 33 ICdo 40/2018.

⁹⁹ Viz rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 11. 1993, sp. zn. 4 Cz 124/92, právní věta citovaného rozhodnutí.

¹⁰⁰ K důrazu na vůli stran viz též např. – tato rozhodnutí NS 1) ze dne 26. 9. 1997, sp. zn. 3 Cdo 1248/96 nebo 2) ze dne 12. 9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2127/2000.

¹⁰¹ Rozsudek NS ze dne 24. 8. 2010, sp. zn. 28 Cdo 234/2010.

o zaplacení storno poplatku. Tento argument však soudy nezohlednily proto, že se tím dle názoru soudu strana pouze snažila „využít své postavení a omezit práva žalobců“. Přestože s touto argumentací nebyla strana úspěšná, lze v ní vidět určité náznaky toho, o čem hovoří dnešní právní úprava týkající se možnosti částečné neplatnosti. Ustanovení § 576 o. z. totiž výslovně uvádí, na rozdíl od úpravy předchozí, že za částečně neplatné je možné právní jednání považovat, „[l]ze-li předpokládat, že by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části, rozpoznala-li by strana neplatnost včas“. Rovněž s posledně citovaným soudním rozhodnutím se však lze ve smyslu výše uvedených názorů autora ztotožnit, neboť námitky strany nebylo přisvědčeno pouze z důvodu snahy o využití jejího postavení na úkor žalobce. Neplatné ujednání tedy mohlo být odděleno, aby tak bylo vyhověno požadavku *in favorem negotii*.

Rozhodnutí, která potvrzují možnost částečné oddělitelnosti, by bylo možné citovat více.¹⁰² Podstatnější je však upozornit právě na situace, ve kterých se některá rozhodnutí ubírala opačným směrem, a to příklonem k neplatnosti celkové. Jako příklad lze uvést střet rozhodovací praxe NS vůči ÚS. V jednom ze svých usnesení NS uvedl za nepřijatelné dovolání proti rozsudku krajského soudu (ten potvrzoval rozhodnutí soudu I. stupně), který určil neplatnost nájemní smlouvy pro „neurčitost v určení nájemného, když obsahuje ujednání o nájemném určeném souhrnnou částkou, zahrnující podle znění smlouvy platby různého druhu a nelze tak zjistit, jaká částka je plněním za užívání bytu, případně zda byla taková částka vůbec smluvena“.¹⁰³ Aniž by se tedy dále soud v posuzovaném případě čímkoli dalším zabýval, prohlásil dovolání v této věci za nepřijatelné s argumentem, že z dikce ustanovení § 686 odst. 1 obč. z. 1964 vyplývá, že podstatnou náležitostí smlouvy o nájmu bytu je, mimo jiné, způsob výpočtu nájemného. Vzhledem k tomu, že v předmětné smlouvě tato náležitost chyběla, bylo rozhodnutí krajského soudu o její neplatnosti dle NS správné, a proto v kontextu letité judikatury, se kterou se NS i v tomto případě ztotožnil, věc hlouběji nezkoumal. Proti posledně citovanému rozhodnutí byla ovšem podána ústavní stížnost. V této již byly řádně zohledněny od počátku poskytované argumenty stěžovatelky, která tvrdila, že absolutní neplatnost nájemní smlouvy nemá být vyřčena. Ústavní soud tak uzavřel, že v daném případě nebyla dostatečně aplikována právě částečná neplatnost, tj. NS zcela ignoroval možnost oddělitelnosti neplatného ujednání od zbytku smlouvy. Dále ÚS rovněž připomenul, že dle konstantní rozhodovací praxe a v souladu s dikcí zákona je při interpretaci smlouvy „[n]jutno vycházet z toho, že vůle účastníků smlouvy hraje při jejím vytváření a její interpretaci zásadní roli“.¹⁰⁴

Postup NS v posledně citované věci se může čistě formálně a po pouhém zevrubném posouzení předmětného usnesení jevit na první pohled jako správný. Po podrobnější analýze se s ním však ve smyslu výše uvedené analýzy nelze ztotožnit. Při konkrétním rozboru celé situace totiž v daném případě NS v zásadě opomněl možnost částečné neplatnosti nájemní smlouvy, a to i přesto, že jedna ze stran za tímto účelem přímo argumentovala. Všechny instance nalézacího řízení tak ve věci při nalezení nedostatku v určování výše nájemného automaticky vztáhly vadu i na zbytek smlouvy a tuto prohlásily za absolutně

¹⁰² Jako příklad lze dále uvést třeba tato rozhodnutí NS 1) ze dne 22. 9. 2004, sp. zn. 30 Cdo 1765/2004, 2) ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2747/2004, 3) ze dne 18. 1. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1752/2011 nebo 4) ze dne 20. 3. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3098/2011.

¹⁰³ Viz usnesení NS ze dne 6. 12. 2017, sp. zn. 26 Cdo 4855/2017.

¹⁰⁴ Viz náleží ÚS ze dne 22. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 658/18 – 1.

neplatnou. Přitom jde vlastně o dosti typickou situaci, kdy nalézací soudy takto postupují. V dané věci to byl až Ústavní soud, který posoudil takový postup jako přehnaně formalistický a v nesouladu s dikcí úpravy o částečné neplatnosti. Nejedná se přitom o chybu proto, že by při absenci podstatné náležitosti neměla být smlouva pro takový nedostatek neplatná, nýbrž o kardinální nedostatek v posouzení toho, zda skutečně podstatná náležitost chybí a není možné nalézt postup, který by právní jednání zachoval v platnosti. Přitom ÚS ve své podrobné analýze případu zjistil, že výše nájemného odvoditelná byla.¹⁰⁵ Soudy tak při svém rozhodování vůbec nezohlednily, jaká byla ve věci vůle stran, zda bylo možné výši nájemného z nerozporovaných skutečností zjistit či jaké byly vzájemné vazby osob a účel smlouvy samotné. Na základě těchto nedostatků a z důvodu automatické, přepjatě formalistické a mechanické aplikace absolutní neplatnosti tak dle Ústavního soudu došlo k porušení stěžovatelčina práva na spravedlivý proces. Bylo-li totiž v situaci možné aplikovat neplatnost celkovou i částečnou, přičemž soudy se přiklonily k neplatnosti celkové, není tento postup slučitelný s dikcí zákona a proklamovanými zásadami soukromého práva, dle kterých je v případě možnosti výkladu jak ve prospěch neplatnosti částečné, tak úplné, zapotřebí upřednostnit neplatnost částečnou. Tento a v jiných případech obdobný názor Ústavního soudu pak mimo jiné potvrzuje, že ochrana autonomie a její prosazování prostřednictvím zásady *in favorem negotii* má svůj ústavní základ, ať již z materiálního hlediska například v ustanovení čl. 1 odst. 2 či odst. 4 Ústavy, stejně jako v ustanovení čl. 2 odst. 3 LZPS a z navazujících ústavních imperativů, či z hlediska jejich prosazování v procesním smyslu v právu na spravedlivý proces.

Tento příklad prezentuje, jak důležité je podrobně zkoumat veškeré okolnosti vedoucí k právnímu jednání se snahou zachovat jeho platnost. Pokud by nebyla možnost částečné neplatnosti dostatečně zohledněna, může se i na první pohled poněkud jasný problém, tj. v tomto případě absolutní neplatnost smlouvy pro absenci podstatné náležitosti, vyvinout v komplexní posouzení, zda nelze z před soudem prezentovaného tvrzení stran jakkoli dovodit možnost oddělení neplatných ujednání. Právní řád v kombinaci s právními zásadami soukromého práva přitom k takovému postupu přímo nutí. Takto je praxí jasně prezentováno, že soud ne vždy respektuje svou pozici orgánu ochrany právního řádu (ať již co do konkrétních ustanovení aplikovatelného práva, či z pohledu právních principů), ač přitom nesmí bez zcela jasných důvodů zasahovat do smluvní autonomie stran.

Vzorovým příkladem je dále například léta trvající spor ve věci platnosti rozhodčích doložek. Nejvyšší soud se ve své judikatuře vyjádřil,¹⁰⁶ že v případě, kdy rozhodčí doložka obsahuje alternativní ujednání o volbě rozhodce, které je ovšem dle zákona o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů¹⁰⁷ neplatné, nelze přijmout přístup o částečné neplatnosti a vydělení takové části od zbytku za účelem zachování platné rozhodčí doložky, a to ani v případě, že volba rozhodce proběhla dle primárně stanovené varianty, která je koncepčně v souladu se zákonem. Je namístě podívat se na argumentaci, kterou Nejvyšší soud v takovém případě poskytl.

¹⁰⁵ Argumentace spočívala v tom, že již v textu odporu proti platebnímu rozkazu stěžovatelka jasně vymezila, jakou část celkové ujednané částky představuje nájemné, přičemž protistrana toto ve svém vyjádření k odporu nikterak nepopírala. Vedle tohoto byla argumentace ÚS založena rovněž na zjištění vzájemných vazeb a vztahů dotčených osob, přičemž dovodila, že smlouva samotná neplní pouze funkci běžného nájemního vztahu, nýbrž dále i jakéhosi specifického společensko-sociálního účelu.

¹⁰⁶ Viz rozsudek NS ze dne 24. 1. 2019, sp. zn. 33 ICdo 40/2018.

¹⁰⁷ Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších změn.

Ve svém rozhodnutí sp. zn. 33 ICdo 40/2018, ze dne 24. 11. 2019, Nejvyšší soud usoudil, že argumentem pro nepřijetí částečné neplatnosti je zejména nedostatek transparentnosti, na kterém je nutno při výběru rozhodců trvat, neboť: „[...] rozhodčí nález nebo usnesení vydané kterýmkoli z určených rozhodců by neměly trpět nedostatkem vykonatelnosti proto, že rozhodčí smlouva (doložka) je neplatná [§ 31 písm. b), c) zákona č. 216/1994 Sb.] a rozhodce tak neměl pravomoc ve věci rozhodovat“. V předmětném rozhodnutí se rovněž uvádí, že je závěr o částečné neplatnosti nepřipustné přijmout, protože by to „vnášelo nejistotu do právních vztahů účastníků řízení, neboť vykonatelnost rozhodčího nálezu nebo usnesení by závisela na tom, který z rozhodců ad hoc o majetkovém sporu rozhodne [...]“.¹⁰⁸ S takovými argumenty na podporu absolutní neplatnosti, v tomto případě celé rozhodčí smlouvy ve formě rozhodčí doložky, ovšem nelze souhlasit. Ač by v konkrétní situaci bylo možno dospět k závěru, že situace a rovněž platnost rozhodčí doložky bude záviset prakticky pouze na tom, který z rozhodců ve smlouvě uvedený bude spor rozhodovat, je zapotřebí na případ nazírat výše popsanou optikou. Rozhodčí doložka nepředstavuje svou podstatou nic jiného než hmotněprávní závazek,¹⁰⁹ který si sjednaly smluvní strany, byť s procesními dopady. Jako taková musí být posuzována dle příslušného hmotného práva¹¹⁰ a zároveň přiměřeně nahlížena všemi zásadami, které v této oblasti práva lze nalézt. Přihlédne-li se tedy k tomu, že každé ujednání má být spíše považováno za platné než neplatné, že má být chráněna smluvní autonomie jako ústavněprávní princip a že se má upřednostňovat výklad vedoucí k platnosti smlouvy, není namístě argumentovat opačným způsobem tak, že rozhodčí doložky nemohou být prohlašovány za pouze částečně neplatné, neboť by to vnášelo do právních vztahů nejistotu. V případě rozhodčí doložky zároveň neexistuje žádný důvod, proč by takto vymezená jednotlivá ujednání o volbě rozhodce neměla být oddělitelná, jak káže § 576 o. z. Naopak, lze se domnívat, že je to právě pozdější zneplatnění rozhodčí doložky jako celku, které učiní soud poté, co již byl rozhodcem ve věci vydán rozhodčí nález, jež je schopno narušit nutnost zachování právní jistoty.

I na tomto případě lze tedy spatřovat, že soudy při své rozhodovací činnosti nikoli výjimečně nerespektují teoretický stejně jako zákonem stanovený základ pro určení (pouhé) částečné neplatnosti. Nejde o to, že by jakkoli popíraly existenci tohoto institutu, neboť jeho užití v praxi pozorovat lze, avšak fakticky postupují tak, že bez dalšího zkoumání

¹⁰⁸ K problematice platnosti rozhodčích doložek viz dále například tato rozhodnutí NS 1) rozsudek ze dne 21. 1. 2009, sp. zn. 32 Cdo 2312/2007, 2) usnesení ze dne 11. 5.2011, sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 (velký senát), 3) usnesení ze dne 10. 7. 2013, sp. zn. 31 Cdo 958/2012. Srov. ale například též usnesení NS ze dne 31. 7. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2282/2008.

¹⁰⁹ Podrobně k této problematice viz BĚLOHLÁVEK, Alexander. Procesní smlouvy a kvalifikace rozhodčích a prorogačních smluv: aplikace hmotněprávní úpravy na smlouvy s procesním účinkem pro futuro. *Právník*. 2012, roč. CLI, č. 9, s. 389–418. Objevují se i nadále tvrzení o tom, že rozhodčí i prorogační smlouva jsou smlouvami procesními. Viz například HRNČÍŘIKOVÁ, Miluše. Závažnost procesních smluv s cizím prvkem pro právní nástupce. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23–24, s. 834–839; poslední citovaná autorka se však nezabývá podstatou institutu rozhodčí (prorogační) smlouvy jako takové, nýbrž zaměřuje se v zásadě jen na problematiku cese, respektive závaznosti takových smluv pro právního nástupce (postupníka). V poslední citované práci tak nelze nalézt doktrinální odpověď na podstatu daných typů smluv. Citovaná autorka dílčím způsobem obdobně též in: HRNČÍŘIKOVÁ, Miluše. Platnost rozhodčí smlouvy aneb jaký vliv může mít určení povahy rozhodčí smlouvy na praxi. *Právní fórum*. 2011, č. 8, s. 373–378. Zajímavá je ovšem v tomto ohledu kvalifikační práce obhájená jako diplomová práce: COUFALÍK, Petr. *Procesní smlouvy*. Diplomová práce. Brno: Právnícká fakulta Masarykovy univerzity. Obor právo a právní věda, katedra občanského práva, obhájená v roce 2014 a dostupná v informačním systému jmenovaného vysokoškolského pracoviště.

¹¹⁰ O nutnosti aplikace hmotněprávních ustanovení na rozhodčí doložku viz např. BĚLOHLÁVEK, Alexander J. Komentář k § 3. In: BĚLOHLÁVEK, Alexander. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 216.

hledají důvody pro absolutní neplatnost, která, jakmile je dle názoru soudu dovozena, již zůstává jako finální odpověď a rozhodnutí situace. Tento znak je přitom společný i pro dříve rozebírané rozhodnutí ve věci smlouvy o nájmu, kde lze spatřovat k tomuto postupu určitou paralelu. Takový přístup nemůže být ignorován a je zapotřebí upozorňovat na jeho nesprávnost. Pokud soud postupuje tímto způsobem, lze mít za to, že bude celé řízení podstatně rychlejší, avšak výrazně na úkor jeho kvality. Poté tak dochází rozhodovací praxe do stadia, kdy na základě nalezení argumentu pro absolutní neplatnost nadále ve věci nezkoumá, či zkoumá, avšak zcela nedostatečně, jednotlivé aspekty, tj. vůli stran v době uzavření smlouvy, jejich vědomí o daném nedostatku, závislost jednotlivých smluvních ujednání, oddělitelnost problematického ujednání od právního jednání jako celku apod., čímž lze vidět existenci postupu upřednostňujícího doktrínu celkové neplatnosti před neplatností částečnou, a to v rozporu se zákonnou dikcí. Kromě toho taková rozhodovací praxe představuje nemalý zásah do smluvní svobody stran a je rovněž v rozporu s elementárními principy právního státu, na základě kterých by soudní orgány měly autonomii stran v nejvyšší míře chránit, nikoli nedůvodným zneplatněním celých právních jednání kvůli neplatnosti vedlejšího ujednání bořit. Koncepce celkové neplatnosti právního jednání v případě, že je neplatné pouze některé z ujednání a smluvní strany nijak neprojevují vůli zneplatnit celé právní jednání, se tak nejeví jako souladná se současným právním řádem a jeho směřováním do budoucna.

Ač se nemusí jevit ustanovení o. z. v otázce upřednostňování jednoho z těchto přístupů jako zcela jednoznačné, pomocí historického kontextu, případně též důvodové zprávy k o. z., systematického zařazení v celé úpravě, stejně tak jako, což je nutno zdůraznit, výkladem pomocí ústavněprávních principů, je očividné, že autonomie vůle stran a její ochrana je možná pouze v případě plného respektování možnosti částečné neplatnosti tam, kde lze dané ujednání oddělit.

V případě komparativního srovnání nelze nevidět, že s podobným problémem určitého *rozporu* doktríny, jakož i proklamovaných zásad občanského práva na straně jedné a rozhodovací praxi soudů, se setkávají i jiné státy, přičemž jde především o státy bývalého *socialistického bloku*, či – řekněme – východní a střední Evropy. Jako příklad může posloužit třeba Polsko, jehož právo (zde občanské právo) ctí stejná, respektive srovnatelná východiska (viz též výše uvedené srovnání s polským právem), přesto však v praxi narážíme na obdobné problémy, jako je tomu v české praxi.¹¹¹ Na druhou stranu jsou zde výklady i vcelku stabilní judikovaná praxe států západní Evropy, k jejichž úpravě se ostatně co do koncepce hlásí i úprava česká, která jde zjevně cestou maximálního prosazování autonomie vůle stran a širokým uplatňováním zásady *in favorem negotii*, když mnohdy se k těmto otázkám jak teorie, tak praxe staví jako k věci zcela vyřešené (na tomto místě záměrně v poněkud zjednodušeném vyjádření). Zdá se tak, že jde o problém hlubší, než který by někdo mohl dovodit z výše uvedených závěrů ve vztahu k tuzemské praxi. Uzavřít, že jde o pouhý nedostatek v postupech soudů, by bylo velmi zjednodušené. Zdá se totiž, že může jít o problém generační, který může mít své zakotvení i ve vzdělávání,

¹¹¹ Viz například NOVACKA, Izabela. Uprawnienie do uchylecia się od skutków wadliwego oświadczenia woli na gruncie projektu księgi pierwszej kodeksu cywilnego. *Transformacje Prawa Prywatnego*. 2012, č. 2, s. 106 an., s. 106 a 107, zde v návaznosti na rozsudek polského Nejvyššího soudu ze dne 19. 11. 2003, sp. zn. I PK 18/03 (nejen ovšem ve vztahu k tomuto rozhodnutí). Srov. ovšem též v praxi ne vždy zcela bez kritiky přijímané usnesení polského Nejvyššího soudu z 9. 1. 2019, sp. zn. I CZ 112/18, nebo rozsudek polského Nejvyššího soudu z 9. 11. 2018, sp. zn. V CSK 640/17 a mnoho jiných rozhodnutí, jakož i doktrinálně a prakticky orientovaných diskusí.

ve zjednodušování hmotněprávních a procesních schémat apod. V tomto ohledu se totiž nabízí i myšlenka, že jde stále o pozůstatky dřívějších přístupů z období před reformními změnami v českém politickém systému nastolenými před třemi dekadami, kdy bylo nutno se v podstatě *ze dne na den* vyrovnat s přerodem do tržních mechanismů a maximální ochranou autonomie (zejména smluvní). Šlo nejen o změny koncepční, ale i hodnotové. Zjednodušeně vyjádřeno, ačkoli slovník práva zůstal mnohdy nezměněn, protektivní role hmotného práva i jeho prosazování procesními mechanismy zaznamenala revoluční přerod, kterému se v řadě ohledů dodnes nepřizpůsobilo myšlení ani schémata, v nichž se praxe pohybuje. Zdá se tak, že s těmito neuvěřitelně rychlými revolučními hodnotovými změnami se zejména nalézací praxe dodnes vyrovnává jen postupnými evolučními postupy, které sice můžeme kritizovat, z psychologického hlediska ovšem mohou být pochopitelné. O to více je však důležitá diskuse k dané problematice a k řadě obdobných problémů v tuzemském právu a praxi. Tento příspěvek se ovšem zabýval a mohl zabývat výlučně stránkou právní a posouzení pohledu právě nastíněného by bylo jistě zajímavé a navýsost účelné, v tomto článku však postiženo být nemohlo.

Závěr

Tento příspěvek věnoval pozornost v první řadě obecně pojetí a možnosti, případně též nutnosti, aplikace principu částečné neplatnosti v českém právním řádu, přičemž z tohoto imperativu vyplývá, že české soukromé právo výrazně preferuje částečnou neplatnost před neplatností celkovou. Tato preference je zároveň v souladu s trendem v jiných právních řádech, ve kterých jsou ustanovení o možnosti částečné neplatnosti koncipována obdobně, či dokonce ještě liberálněji, než je tomu v právu českém. Existuje nepochybně celá řada případů, kdy nepůjde naplnit podmínky ustanovení o částečné neplatnosti, čímž z nejrůznějších důvodů bude muset být celé právní jednání kvůli neplatnosti určité své části prohlášeno za neplatné celkově. Na výše uvedených případech lze ovšem demonstrovat, že ne vždy je situace zcela jednoznačná. V takových chvílích se autor kloní k závěru, že za respektování základních ústavněprávních principů a díkce zákona, stejně tak jako projevované vůle jednajících osoby / jednajících osob, by se nalézací praxe měla vždy snažit částečnou neplatnost upřednostnit před zneplatněním právního jednání jakožto celku.

Partial Invalidity of Legal Acts in Czech Law

Alexander J. Bělohávek

Abstract: Partial invalidity of legal acts is in the Czech law set in Section 576 Civil Code. This provision stipulates specific conditions under which this procedure is applicable, more precisely under which conditions a legal act is invalid in its entirety, instead of partially. However, full invalidation often significantly impacts legal certainty and reasonable expectations of the parties. Therefore this construct is to be applied with maximum caution and only in the uttermost cases in which the application of only partial invalidity due to different reasons is not possible. This contribution has the ambition to clarify the fundamental principles of the concept of partial invalidity and to compare it with the past legislation, as well as with selected foreign laws. The aim of this contribution is also to focus on problematic application of this procedure stemming from theoretical considerations and using practical examples. Problems with this phenomenon relate especially to the practice of the Supreme Court of the Czech Republic, which is not judicially consistent in this area. The author has the ambitions to explain why the Czech law as well as foreign laws and international legal environment increasingly lean towards partial invalidity.

Key words: autonomy, partial invalidity, *in favorem negotii*, civil law, expectations of the parties, severability, essentials, legal acts, legal principles, salvation clause, weaker contracting party, liberty of contract, consumer, constitutional order, constitutional law